

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
Studijní program: UČITELSTVÍ PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY
Studijní obor: UČITELSTVÍ PRO 1. STUPEŇ ZŠ

OBRAZ RODNÉHO KRAJE V DÍLE BRATŘÍ ČAPKŮ
(Literární procházka rodným krajem bratří Čapků a jejich tvorba pro děti vztahující se k tomuto regionu)

**THE PICTURE OF THE BIRTHPLACE AREA IN
WRITING OF BROTHERS ČAPEK**

**DIE ABBILDUNG DES VATERLANDES IM WERK
BRÜDER ČAPEK**

Diplomová práce: 05-FP-KPV-

Autor:

Silvie MANYCHOVÁ

Podpis:

Adresa:

Sládkova 905
542 32, Úpice

Vedoucí práce: Mgr. Karel Dlabola

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
72	14 792	28	6	18	14

V Liberci dne: 2. 5. 2005

Zadání diplomové práce

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 2. 5. 2005

Silvie Manychová

Poděkování:

Děkuji všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomohli s vytvořením této práce. Zejména bych chtěla poděkovat paní Evě Hylmarové za zapůjčení mnoha materiálů a za podnětné informace. Dále mé díky patří všem kolegyním ze ZŠ Bří Čapků, které mi vždy ochotně pomohly. V neposlední řadě patří velký dík vedoucímu této práce Mgr. Karlu Dlabolovi.

OBRAZ RODNÉHO KRAJE V DÍLE BRATŘÍ ČAPKŮ

(Literární procházka rodným krajem bratří Čapků a jejich tvorba pro děti vztahující se k tomuto regionu)

MANYCHOVÁ Silvie

DP- 2005

Vedoucí DP: Mgr. K. Dlabola

Resumé

Tato práce se zaměřuje na literární tvorbu bratří Čapků, zejména na ta díla, kde autoři píšou o svém rodném kraji, ve kterém prožili dětství. Podává přehled o konkrétních místech, která autoři ve svých knihách zmiňují. Připomíná nejenom místa rodného kraje, ale i osoby, jež jsou v knihách zmíněny a které nějakým způsobem ovlivnily jejich tvorbu. Práce podrobně rozebírá dětskou knihu Devatero pohádek, zejména ty pohádky, které připomínají rodný kraj.

Nalezneme zde také přehled děl bratří Čapků zastoupených v čítankách pro děti.

Summary

This Diploma Thesis is focused on literary work of brothers Čapek, especially on the work, where the authors are writing about their birthplace area, where they lived out the childhood. It gives a summary about particular places, which authors mention in their books. It reminds not only the places of their birthplace, but also the people, who are mentioned in their books and who somehow affected their work. The Thesis gives details about the book Devatero pohádek. Especially the fairy tales, where we can find something interfering to the birthplace area.

We can also find the summary of the work of brothers Čapek, which is found in the children's school reading books.

Zusammenfassung

Diese Arbeit richtet sich auf die literarische Schaffung der Brüder Čapek, vor allem auf die Werke, in denen die Autoren über ihr Vaterland schreiben, in dem sie ihre Kindheit erlebt

haben. Die Arbeit gibt die Übersicht über die konkrete Plätze, auf die die Autoren in ihren Büchern zurückkommen. Sie erinnert nicht nur die Orten des Vaterlandes, sondern auch die Personen, auf die in den Büchern zurückgekommen wurde und die auf bestimmter Weise ihre Schaffung beeinflusst haben. Die Arbeit analysiert ausführlich das Kinderbuch Devatero pohádek, vor allem die Märchen, die das Vaterland erinnern.

Wir finden hier auch die Übersicht der Werke der Brüder Čapek, die in den Lesebüchern für Kinder vertreten werden.

OBSAH

1. RODNÝ KRAJ BRATŘÍ ČAPKŮ	8
1.1 ÚVOD	8
1.2 MALÉ SVATOŇOVICE	9
1.3 ÚPICE	10
1.4 HRONOV	11
2. MOTIVY RODNÉHO KRAJE V DÍLE	14
2.1 HRONOVSKÝ MLÝN	14
2.2 ŽERNOVSKÝ STATEK	15
2.3 HORNICKÉ MĚSTO	16
2.4 ÚPICKO A OKOLÍ	17
3. KNIHA DEVATERO POHÁDEK	24
4. SOUČASNÉ ŠKOLNÍ ČÍTANKY	32
5. METODICKÁ ČÁST	35
5.1 VYCHÁZKA PO ÚPICI S NÁVŠTĚVOU KNIHOVNY A MUZEA	35
5.2 MUZEUM BRATŘÍ ČAPKŮ V MALÝCH SVATOŇOVICÍCH	47
5.3 PROCHÁZKA ÚPICÍ ZA MOTIVY Z TULÁCKÉ POHÁDKY	52
5.4 SBORNÍK MÍST Z OKOLÍ VZTAHUJÍCÍ SE K ČAPKOVSKÝM POHÁDKÁM	55
6. ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	59

1. RODNÝ KRAJ BRATŘÍ ČAPKŮ

1.1 Úvod

Motto:

„Rodný kraj je kraj dětství, kraj prvních a proto i nejsilnějších dojmů, objevů a poznatků. Člověk se tam nemusí vracet, protože tam vlastně nepřestal žít, ať se octne kdekoli. Rodný kraj je jako rodný jazyk; i kdyby někdo mluvil nebo psal jiným jazykem, nepřestane myslet a snít jazykem svého dětství. To není vliv, nýbrž něco původnějšího a silnějšího: to je kus vlastní duše a osobnosti.“⁽¹⁾

Rodný kraj bratří Čapků, Josefa a Karla, se rozprostírá v Podkrkonoší, v údolí řeky Úpy pod Jestřebími horami v blízkosti městeček Úpice a Malé Svatoňovice, kde prožili své dětství. Je to kraj mezi Úpou a Metují, kde se podél vlní mírné kopce z červeného pískovce, na jehož severním obzoru jsou Krkonoše se Sněžkou a na východním obzoru se táhne Bor s Hejšovinou. Jeho přírodní charakter a etnický typ souvisí s krajem Boženy Němcové a Aloise Jiráska. Otevírá se do ratibořického údolí, kde sedlačil dědeček z otcovy strany, který zde měl chalupu (na Žernově), až do hronovské oblasti, kde měl mlýn dědeček z maminy strany.

„Rodný kraj, nebo přesněji řečeno kraj, ve kterém jsme prožili léta svého dětství, není vůbec žádný zeměpisný kraj, nýbrž spousta míst a tajemných zákoutí, se kterými jsme měli co dělat, když jsme byli malí. Například místo, kde rostly lopuchy a dodávaly nám své ježaté kuličky. Místo, kde jsme se koupali, neboť to bylo přísně zakázáno. Mez, na které jsme chytali cvrčky a ještěrky. Hospoda, ve které jsme dostávali rohlík a párek, když jsme putovali do Hronova za dědečkem a babičkou. Jasan, v jehož koruně jsme sedávali, a hrušeň, kam jsme chodili krást hrušky. Dům, kde bydlela naše první láska, když nám bylo osm let. A tak dále: jsou to tisíce míst, ze kterých každé bylo svět pro sebe; každé mělo svou roční dobu, ve které zjevilo své nejvlastnější tajemství.“⁽²⁾

Ten krásný kouzelný kout domova, k němuž se oddaně hlásila autorská dvojice Karel a Josef Čapkovi, to je místo, které nazvali Krakonošova zahrada.

Tato diplomová práce podává přehled o lidech a místech, které použili bratři Čapkovi ve svých dílech, zejména takových, kde přibližují svůj rodný kraj. Zmiňujeme místa v okolí Úpice a Malých Svatoňovic, která mohou využít ke své práci zejména učitelé

působící v tomto regionu. Na základě tohoto popisu mohou pracovat s dětmi a ukázat jim místa, která sourozenci ve svých dílech zmiňují. To platí také o osobách, které nějakým způsobem ovlivnily tvorbu obou bratrů, zejména pak mladšího Karla.

V práci je podrobněji rozebrána pohádková kniha „Devatero pohádek“, hlavně ta místa, která se nachází v blízkém okolí.

V metodické části jsou sestaveny návrhy na některé z procházek, které lze uskutečnit a ukázat na nich místa, objevující se v díle sourozenců Čapkových. Dále je zde vytvořena projektová výuka, která se zaměřuje na dílo Josefa Čapka – „Povídání o pejskovi a kočička“. Je zpracována záměrně pro 2. ročník základní školy, neboť s takto malými dětmi by bylo pravděpodobně náročné pracovat s knihou „Devatero pohádek“. Je to také jedno z mála děl pro děti, které napsal Josef Čapek, jehož se také tato diplomová práce týká.

Práce se snaží podat učitelům z tohoto regionu a blízkého okolí přehled míst z rodného kraje, která zásadním způsobem zasahují do díla bratří Čapků, a která bychom neměli opomíjet.

1.2 Malé Svatoňovice

Svatoňovicko – katastrální území Malých a Velkých Svatoňovic, leží na svazích Jestřebích hor a v jejich podhůří - Svatoňovicko-rtyňské kotlině. Z jižní strany je obklopují pole a ze severní strany lesy Jestřebích hor, kde také sousedí s Chráněnou krajinnou oblastí Broumovsko.

Původně byly Malé Svatoňovice osadou patřící k Velkým Svatoňovicím. Až v roce 1716 vešla „Studánka“ (tak se dříve této obci říkalo) ve známost jako obec s léčivou a zázračnou vodou po nevídaném zázraku, který se stal roku 1716 a ke kterému se traduje tato pověst: „Pozemek kolem pramenů patřil v 18. století Václavu Šrejberovi, který se rozhodl, že nechá vyhotovit jako projev zbožnosti sošku Panny Marie a pověsí ji nad studánku. Zavěsil ji roku 1715 na třešeň, která při kruté zimě již v roce 1709 zmrzla a uschla. Strom následující rok, tedy po sedmi letech, na sedmi větvích vykvetl a později se na nich začervenaly i třešně. Tehdy se stal „zázrak“ a od té doby ke studánce přijížděli lidé z dalekého okolí.“ Nad studánkou byla vystavěna kaple, ke které přicházela četná procesí, jak o tom píše Božena Němcová v „Babičce“. V roce 1737 byly na tehdejší náměstí, v blízkosti kaple vystavěny dřevěné lázně – později lázeňský dům a kamenný hostinec.

Největší vliv na rozvoj obce mělo dolování uhlí, které přetrvávalo až do 90. let 20. století.

Svatoňovicko a Úpicko, byl kraj chudých tkalců, hornický uhelný kraj, odkud, jak vzpomínají ti, kteří četli Jiráskovu kroniku „U nás“, přišel do Padolí za farářem Regnerem Havlovickým a jeho bratrem, německý šichtmistr, aby je utvrdil v tom, že celý ten kraj z Německa od Žitavy přes Žaclěř a Svatoňovice až ke Hronovu obsahuje spousty uhlí.

Na náměstí najdeme, kromě již zmíněné kaple se zázračným a léčivým pramenem, také kostel Panny Marie, dále lázeňský dům, ve kterém v letech 1884 – 1890 bydlela Čapkova rodina (viz příloha A). V tomto domě se dne 9. ledna roku 1890 narodil jeden z nejvýznamnějších a nejslavnějších spisovatelů, novinářů a osobností světového jména, Karel Čapek. V současné době se zde nachází Muzeum bratří Čapků, které bylo na počátku, pouze ve dvou místnostech, otevřeno v září roku 1947. Na zatravněné části náměstí ve zdejším parku bylo v roce 1969 slavnostně odhaleno sousoší těchto dvou významných spisovatelů.

1.3 Úpice

Úpice (viz příloha B) leží v jižní části Trutnovského okresu na obou březích řeky Úpy v údolí obklopeném kopci a stráněmi. Nejstarší část města je soustředěna kolem náměstí, které se nachází na kopci, jehož úpatí obtéká řeka. Podél úpických břehů vyrostla průmyslová část obce. Katastr obce je většinou kopcovitý.

Při pravém břehu Úpy od Suchovršic se zvedá vrch Velbaba, který je pokrytý lesním porostem. Při levém břehu řeky se vypíná skalnatá stráň a nad ní rozlehlé návrší Kvičala. Ze Skalky se naskýtá krásný pohled na město. Kdysi tudy vedla křížová cesta k poutnímu místu v Malých Svatoňovicích. Příkré lesnaté svahy Dlouhých Záhonů se táhnou až k obydlené čtvrti Lány. V oblasti města přibírá Úpa dva velké potoky. Na pravém břehu pod Velbabou ústí Radečka a na levém břehu v části zvané Sychrov přitéká velký potok Rtyňka. Nad levým břehem tohoto potoka se pne lesnatá Hora a za ní dál k Batňovicím vrch Varta. Směrem k Havlovicím se táhne výšina Popluží, dál za ní les Krákorka a obzor uzavírá hradba lesů kolem rozvalin Vízmburku. Pravá strana Úpy vytváří pod městem široké poříčí, na němž vyrostla nová Úpice a kudy prochází tepna města. Sem se přesunula většina obchodního a správního života.

Nad městem se táhnou pole a louky až k lesu Svobodný a za ním se rýsují lesní pásma Kopny a Barchovin.. Úpice sousedí na severu se Suchovršicemi, na západě s Radčí,

na jihu s Havlovicemi, které jsou východiskem do překrásného úpského údolí, jenž se táhne až do Ratibořic, a na východě hraničí s Batňovicemi a Velkými Svatoňovicemi.

Do pásma Jestřebích hor patří dále Malé Svatoňovice a horské obce Sedloňov, Markoušovice, Petrovice, Strážkovice a Odolov. Největší hornickou obcí byla Rtně. Společně s Libňatovem a Maršovem tvořily všechny tyto obce v letech 1876 – 1949 soudní okres úpický.

Nejstarší část města tvoří náměstí, jež si dodnes zachovalo svůj půdorys. Zde nalezneme radnici, která je nejstarší a nejpmátnější budovou města. V minulosti sloužila nejen k účelům radním, ale také jako hostinec, lazaret, škola, okresní soud a knihovna. V současné době je zde umístěno Městské muzeum k jehož základu přispěl i MUDr. Antonín Čapek. Sbírka nyní obsahuje obecní listiny, výšivky, nábytek, kroniky, staré listy, perníkové formy a mnoho dalších exponátů. Je zde také umístěna stálá expozice akademické malířky Julie Winterové – Mezerové. Na protější straně náměstí se nachází římsko-katolický kostel sv. Jakuba, který se může chlubit velmi cenným obrazem svatého Jakuba od známého malíře Petra Brandla z roku 1730. V letech 1937-1938 bylo v parku poblíž radnice vybudováno nové divadlo.

Druhou nejstarší stavební památkou je hostinec Dřevěnka. Je to dřevěná patrová stavba z hrubých neotesaných trámů.

O výchovu mladé generace se v Úpici starají dvě základní školy. Škola Bratří Čapků (bývalá Blahovka), kterou navštěvovali oba bratři Čapkovi v letech 1892 - 1901. Druhá základní škola je na Lánech a byla dokončena v roce 1923.

Úpice díky své poloze v podhůří Krkonoš a blízko kraje Aloise Jiráska a Boženy Němcové nabízí široký výběr turistického vyžití.

1.4 Hronov

Hronov – malé městečko v severovýchodních Čechách leží uprostřed půvabné krajiny na řece Metuji při hranici s Polskem. V historii se poprvé připomíná v roce 1359, je však přibližně o jedno století straší. Jeho počátky souvisejí s kolonizačním úsilím pana Hrona z Náchoda z rodu Načeraticů, který zde pravděpodobně založil vodní tvrz. V roce 1415 je uváděno jako městečko, jež až do roku 1848 náleželo k náchodskému panství, stejně jako sousední obce Velký Dřevíč, Velké Poříčí a Žabokrky. V letech 1831 – 1845 působil v Hronově vlastenecký kněz Josef Regner známý jako Havlovický z Jiráskovy kroniky U nás.

Většina obyvatel města a okolních obcí se živila zemědělstvím, doplňkovým zdrojem obživy bylo domácí tkalcovství. Vybudováním železnice v roce 1875 nastává mohutný rozvoj textilního průmyslu, ve městě vzniká přádelna bavlny a několik mechanických tkalcoven. Kromě textilu se rozvíjí též strojírenská výroba.

Dnešní Hronov čítá asi 6700 obyvatel. O Hronově se často říká, že je městem spisovatelů. Málokteré město se může pochlubit tolika slavnými rodáky. Patří k nim Alois Jirásek (1851 – 1930), autor dramatických děl a řady historických románů z doby husitské, pobělohorské a národního obrození, dále pak malíř a spisovatel Josef Čapek (1887 – 1945), autor mnoha dětmi milované knížky „Povídání o pejskovi a kočička“, jeho sestra Helena Čapková (1886 – 1961), prozaička známá především vzpomínkovou knihou „Mojí milí bratři“, a světoznámý spisovatel psychologických románů Egon Hostovský (1908 – 1973).

Hronov je svou polohou součástí a jakousi vstupní branou do Chráněné krajinné oblasti Broumovsko, zahrnující na ploše 410 km² prostor celého Broumovského výběžku včetně Jestřebích hor, Javorčích hor, Broumovských stěn a komplexů Teplicko-Adršpašských pískovcových skal.

Seznam použité literatury

- Lokvenc, Theodor a kol.: Malé Svatoňovice 1997. Malé Svatoňovice, Obecní úřad 199
- Kašpar, Josef: Zahrada mládí Karla Čapka. Úpice 1946
- Metelka, Jaroslav: Úpice (vlastivědný průvodce). Úpice, Městský úřad 1962
- Dostupné z: <http://www.hronov.cz>

Seznam citací

- 1) Opelík, Jiří: Karel Čapek ve fotografii. Praha, Středočeské nakladatelství a knihkupectví 1991
(strana 1)
- 2) Čapek, Karel: Obrázky z domova. Praha, Československý spisovatel 1953
(strana 45)

2. MOTIVY RODNÉHO KRAJE V DÍLE

Motivů, o kterých sourozenci ve svých dílech píší, je spousta. V následující kapitole se zmíníme o těch, na které bratři nejčastěji vzpomínají. Již v jednom ze svých prvních společných děl nazvaných „Krakonošova zahrada“ vzpomínají na rodný kraj, ve kterém prožili své dětství. Zejména pak v **Předmluvě autobiografické** čerpají námět z tohoto kraje.

2.1 Hronovský mlýn (viz příloha C)

Jak jsme již zmínili v první kapitole, narodil se Josef Čapek a jeho starší sestra Helena v Hronově, i když v té době bydleli již v lázeňském domě v Malých Svatoňovicích, kde MUDr. Antonín Čapek provozoval svou lékařskou praxi. Odtud pochází i jejich maminka Božena Čapková, rozená Novotná, která se zde 26. 5. 1866 narodila.

Toto město bylo pro Josefa a jeho sourozence místem her, dovádění a vyprávění jejich babičky Heleny Novotné, rozené Holzbechrové, pocházející z Velkého Dřevíče. Babička často dětem vyprávěla podivuhodné příběhy a povídky, které byly následně námětem některých Čapkových pohádek.

Na pobyt v hronovském mlýně, kterému se říkalo „Papírna“, a babičku vzpomíná i Helena Čapková ve své knize „Moji milí bratři“.

„Zato babička byla čilá a živá jako vrabec a také tak zvědavá. Nedbala o dlouhé povídání, na to neměla čas – ale chtělo se jí poznávat své bližní. V kvelbě, kde prodávala – a zvonek ji tam volal po celý den – nechávala chvíli ty druhé si stýskat a právě jako zvědavý pták okukovala jejich žalování z té a oné strany, nejprve jedním a pak druhým bystře hledícím okem. A stávalo se, že člověk, požalovav si na svůj osud, odcházeje se usmíval.“⁽¹⁾

Karel Čapek se o babičce z Hronova zmiňuje ve své přednášce pro rádio nazvané **Jak jsem k tomu přišel** takto:

„A pak jsme měli babičku, paní mlynářku z Hronova, zbožnou, moudrou a přitom veselou jako skřítek, plnou písniček, úsloví, pořekadel a lidového humoru; byla živým ztělesněním lidového ducha i jazyka našeho kraje. Čím déle píši a pracuji v našem jazyce, tím více si uvědomuji, co všechno mám po ní a co jsem se od ní naučil a učím se podnes.“⁽²⁾

Dědeček Karel Novotný, soused Jiráskových, vozil prý pro studenta Aloise Jiráska do Hradce chleba. Byl původně obchodníkem, který dovážel obilí k setí, čočku nebo semínka jetele z okolních nebo i vzdálených měst. Vzal si na pomoc kočího, babiččina

švagra Šulítka, a jeho manželka Pepka pomáhala babičce s obchodem. Později si k nim přistěhoval i legendární tlustý pradědeček, o kterém píše Josef Čapek ve své pohádce a který dal dědečkovi k dispozici vůz s koňmi.

Až někdy kolem roku 1890 koupili v Hronově mlýn, neboť obchod začal upadat kvůli nové železniční trati Chocet – Broumov. K mlýnu patřila také pekárna a obchod, ve kterém babička prodávala voňavý křupavý chléb. Děti často pozorovaly, jak to ve mlýně a v pekárně chodí, jak se dělá to a jak zas ono. Hlavně malý Karel byl vyhlášený svým pozorovatelským uměním.

Náměty z tohoto prostředí použili bratři zejména ve své knize „Devatero pohádek“ – v **Pohádce vodnické, Pohádce psí, První loupežnické pohádce** (od Josefa Čapka, která nejprve nesla název *Můj tlustý pradědeček a loupežníci*) a v **Tulácké pohádce**.

2.2 Žernovský statek (viz příloha D)

Otec bratří Čapků pocházel ze Žernova, což je obec nedaleko České Skalice poblíž ratibořického údolí. Dne 16. 7. 1855 se zde narodil v rodině Josefa Čapka, rolníka, a Františky Čapkové, rozené Vítkové. Dědeček zde sedlačil a chodil sekat panské louky v Ratibořicích a také ještě pamatoval bláznivou Viktorku, o které píše Božena Němcová ve své „Babičce“.

V knize „Obrázky z domova“ v kapitole **Z našeho kraje** připomíná Karel Čapek bláznivou Viktorku, která prý chodila žebrať na Žernov k Čapkům a prý nezemřela tak, jak psala v „Babičce“ Božena Němcová.

Žili zde skromně, jen dvakrát do roka na pouť a na císařské posvícení se konaly hody a selské hýření. Tatínek vodil děti po statku, ukazoval jim chlévy, dvůr i pole. Později zde začal hospodařit tatínkův bratr Josef s manželkou Pepičkou a z dědečka se stal výminkář.

Sourozenci se netajili tím, že jim bylo lépe v hronovském mlýně. Dokládá to i Helena Čapková ve své knize „Mojí milí bratři“.

„Hronov a Žernov – jak jen se ty dva domovy našich rodičů od sebe lišily! Maminčin, to byl dům plný tepla a vůní, všechno se zdálo světlé a oblé, i židle, stůl, pohovka měly zakulacené rohy a lůžka nastlaná jako kypré kočáry spánku. Ukládá se do hebkosti, tulácký dědeček – světák si pěkně snil o dalekých a rozmařilých cestách své nepokojné sny; zato maminka s babičkou se o to poklidněji choulívaly každá ve svém hnízdečku z lehounkého peří. Ale dům druhý, dědy sedláka – domstoj, byl tak cudně a

archaicky přísný jako selské domovy z dob Homérových. Nic v něm nezvalo k útulnému posezení, ani úzká lavice u zdi, ani sporé židle s ostrými rohy – vždyť se na ně všichni jen sesmekli k rychlému obřadu jídla.“³⁾

Ačkoliv jim toto stavení nepřiřostlo k srdci jako hronovský mlýn, nezapomněl na něj Karel Čapek ve své **Tulácké pohádce**. O Žernovu se zmiňuje i ve **Velké doktorské pohádce**.

2.3 Hornické město

Rodina Čapkova bydlela v letech 1884 - 1890 v lázeňském domě na náměstí v Malých Svatoňovicích. V lednu roku 1890 se zde narodil nejmladší syn Karel.

Malé Svatoňovice byly vyhlášeny svou „zázračnou“ studánkou (viz příloha E). Za léčivou vodou sedmi pramenů sem proudily davy poutníků a mariánská procesí, jak je také vylíčila Božena Němcová ve své „Babičce“. Byly zde zřízeny lázně, ve kterých působil i MUDr. Antonín Čapek- vykonával zde povolání lázeňského a báňského lékaře. Svou praxi provozoval nejen ve své ordinaci, ale také musel vyjíždět ke svým pacientům do okolních hornických obcí.

Bylo to město horníků. Oba bratři je denně vídali v ordinaci svého tatínka. Jejich zubožená, prací sedřená těla, bída a utrpení těchto těžce pracujících lidí i zamklé černé tváře zanechaly v sourozencích nemalé vzpomínky. Hlavně Karel ve svém románu „První parta“ tento svět velmi realisticky popisuje, a možná proto patří k jeho nejlepším knihám. Jejich těžkou práci, nebezpečné prostředí plné plynů a prachu v této knize velmi přesvědčivě popisuje:

„A pořád Pepek vyhazuje lopatami forotu z té prášivé díry; někdy vyleze, strhne si kuklu, oddychuje a sakruje nekřesťansky; je mokrá potem, černý do mouru jako tuha, a dychtivě, žbluňkavě pije sodovku, kterou sem nosí ten bledý člověk od větrných dveří. Každých deset minut se vynoří z kotoučů prachu děda Suchánek nebo Adam, ruce se jim klepou od pneumatické sbíječky, stěží si mohou sundat ty gumové čumáky, a pak jen uříceně pijí, oddychují vyčerpáním a není s nimi řeč. Cože, dávají-li ti tři ještě znamení? A, kdopak ví, když máš na hlavě tu kuklu, tak neslyšíš, člověče, nic, leda syčet vzduch a rachotit sbíječku. „A tady už nejsou plyny?“ ptá se Standa nejistě. Jsou, jakpak by nebyly, ale drží se u počvy, víš? A on Hans dává pozor, jak jdou vysoko. Asi po pás tu budou, to jo.“⁴⁾

Nejenom realita hornického prostředí, ale také touha napsat knihu o mužské statečnosti dovedla Čapka k napsání tohoto románu. I když přiznává, že ve svém románu vyličil horníky z Kladna, není pochyb o tom, že původní inspirací byli lidé z jeho rodné obce, které často potkával.

Zvolil si záchranné mužstvo, které pomáhá při důlním neštěstí. Psal o hornících, kteří jsou velikým kusem českého světa a které také vídal za noci, kdy se vraceli domů. Jako malý nemohl pochopit, jak se někdo může odvážit sestoupit do té tmy.

Od té doby, co se přestěhovali do Úpice, jezdívali Čapkovi do Malých Svatoňovic pouze na vyhlášené poutě nebo na hornické slavnosti. Tam sourozenci nejraději sledovali svatoňovické horníky při parádním pochodu, ale nejvíce se jim přece líbilo ve volné přírodě, kde mohli lépe poznávat krásu horských potůčků, luk a lesů. Odtud také získali první kamínky a první poznatky o přírodě, když se proháněli po stráních Jestřebích hor. To v nich zanechalo nemalé vzpomínky. Odtud si také přinesli první a dále se prohlubující vztah k přírodě.

Fakt, že Karel Čapek na Malé Svatoňovice nezapomněl, dokládá obsah dopisu adresovaného do Malých Svatoňovic v roce 1936. (viz příloha F)

2.4 Úpicko a okolí

V červenci roku 1890 se rodina přestěhovala do nově postaveného domu (viz příloha G) v Úpici, který se nacházel v centru města zvaného Podměstečko v tehdejší Poříčské ulici. Dům byl postaven na velké parcele, tudíž k domu náležela i velká zahrada. Byl to ráj nejenom tatínka, který byl vášnivým zahradníkem, ale především dětí, které si tu často hrály. Nejlepším místem her a skrývaček byl smuteční jasan, který si sem nechal pan Čapek přivést z Batňovic od rolníka Rosy, už jako vzrostlý. V koruně stromu si děti často nerušeně čítaly dobrodružné romány, které jim otec vozil z cest.

Jejich tatínek byl náruživým zahradníkem, který ve svém království trávil každou volnou chvíli. Zálubu v zahradničení zdědil po svém otci zejména Karel, který ji ztvárnil i literárně, jak o tom svědčí kniha „Zahradníkův rok“. Je to poutavé a zajímavě zpracované vyprávění o zahradničení, jak a kdy se má co sázet, co je nejlepší pro tuto květinu a co zase pro jinou. (Tato kniha byla v roce 1965 vydána jako přepracovaná, aby byla srozumitelná i dětskému čtenáři. Byly sem například přiřazeny nákresy rostlin s českým i latinským pojmenováním.) Úpickou zahradu zde připomíná kapitola nazvaná **Jak vzniká zahradník**,

kde autor píše o tom, že když byl malý, neměl k zahrádce svého otce moc kladný vztah, neboť musel dávat bedlivý pozor, aby nešlapal po záhonech.

Nejbližší okolí zvané Podměstečko nebylo nijak hezké, skládalo se zejména z přízemních domů s malými zahrádkami, které se někde střídaly s městskými patrovými budovami. V Podměstečku žili především drobní řemeslníci, které děti často navštěvovaly a sledovaly jejich práci. Touto pozorovací zálibou byl vyhlášen především Karel, kterého často museli sourozenci hledat po celé Úpici.

Směrem k Havlovicím měl svou dílnu švec Antonín Elsner (viz příloha H) – domek ševce je stále zachován. Zde Iček (Karlíček) sledoval, jakou práci dá ušít pár bot, a také ševci pomáhal. Věděl, kde je co poschováváno, a tak když třeba ševci chyběly floky do podrážek, sáhl do sáčku s malými dřevěnými kolíčky, jindy zas nahmátl pod verpánkem ztracené šídlo.

Hned vedle ševcovské dílny měl kovárnu pan František Matyska. Tady si děti často hrály s železnými obručemi, které proháněly po městečku, nebo sledovaly kovářské řemeslo – třeba kování koně.

Vedle kovárny bylo kolářství Josefa Švorčíka a hned naproti přes cestu byla kamenická dílna pana Josefa Matouše. Tam Karel obdivoval tesání kamenných pomníčků a andílků na hřbitov.

Přímo proti Čapkovu domu se nacházel hostinec U zlatého kříže (dnešní Restaurace Republika), kam děti chodily tatínkovi pro jeho tzv. „zasloužené“ pivo, zejména v horkých dnech nebo po těžké práci na zahradě.

Ve vedlejším domě, kde byla v té době pekárna pana Adolfa Vlčka (dnešní Ovoce a zelenina), sledoval Karel s velkou oblibou pečení rohlíků.

Nejvíce byl ale okouzlen krámkem kupce Kristiána Prouzy (viz příloha H) – dnešní Dům obchodu Úpa, kam si chodil kupovat vyhlášenou dobrotu, kterou byly kořeněné křupavé perníkové bobky. Karel byl také zvědavý a vždy žadonil, aby mu paní Prouzová ukázala, co má v zásuvkách. Většinou si vybral tu, která byla nejvýše.

„Stoupl si na špičky, aby viděl až na pult, a nedal se odbýt: - Já bysem to chtěl vidět. Třeba je tam něco moc krásného. Prouzová úpěnlivě vzdychla, vzala z kouta tmavého krámků vysoký úzký žebřík, těžce vylezla na jeho příčky a sundala z té nejhořejší řady krabic tu nejvyšší, která tam nepovšimnuta vlezla zcela určitě už pěknou řádku let. V krabici byly šedé papírové pytlíky, pěkně lepené a svázané červenou papírovou páskou. Iček se vytáhl k pultu ještě víc a zdálo se, že i paní kupcová je nenadálým objevem velice

potěšena; pohladila Ička po kulaté hlavičce, pak sáhla do skleněné dózy a nadělila mu do dlaně hrstičku sladkých certlí.“⁵⁾

Tento kousek Podměstečka v něm zanechal nemalé vzpomínky, neboť i při cestách do zahraničí na tento krámek nezapomněl. Jak dokazuje kapitola **Největší vzorkový veletrh čili British empire exhibition** v jeho „Anglických listech“. Na tento oblíbený obchod vzpomíná Karel Čapek takto: „Duše má, co by sis chtěla koupit z těchto pokladů světa? Nic, nic vlastně; chtěla bych být maličká a stát zase v krámě starého Prouzy v Úpici, vyvalovat oči na černý perník, pepř, zázvor, vanilku a bobkové listy a myslet si, to že jsou všechny poklady světa a všechny vůně Arabie a všechno koření dalekých zemí, žasnout, čichat a pak si běžet číst Verneův román o končinách divných, dalekých a vzácných.“⁶⁾

O kupeckém krámku i pekařství Adolfa Vlčka se zmiňuje také v **Tulácké pohádce**, kdy tulák František Král přemýšlí, zda má jít pro housku k Vlčkům, nebo pro rohlík ke starému Prouzovi.

Pak tu byla truhlářská dílna Jana Kuřáka (dnešní restaurace U Čepelků), kde si děti často hrály v množství hoblin a často sedávaly na pěkně poskládaných dřevěných prknech. Vzpomínky na truhlářskou dílnu se promítají také do Čapkova díla „Obyčejný život“. Ve třetí kapitole realisticky popisuje, jak to v takové dílně vypadá a co všechno se tam dá vidět.

„ Ten pěkný, hlučný ruch truhlářské dílny oblévá mé celé dětství: bouchání fošen, svist hoblíku zadrhujícího o suky, suchý šelest hoblin a řezavý chrapot pil; vůně dřeva, klihu a fermeže; dělníci s vyhrnutými rukávy u košil, tatínek něco kreslící na prknech tlustými prsty a tlustou tesařskou tužkou.“⁷⁾

Zmiňuje zde i jiná řemesla, která obdivoval, když byl ještě malý chlapec a mohl řemeslníky při jejich práci nerušeně pozorovat. Vzpomínky se ubírají zpět do kamenické dílny, pekařství, kupeckého krámku, ale také do hospody, kam chodil tatínkovi pro pivo. V tomto díle se také autorovy vzpomínky vracejí do období dětství, hlavně na pečlivou, a mnohdy až přecitlivělou péči své maminky Boženy Čapkové. Sourozencům Pečovi a Heleně neuniklo, že se matka velice upnula na svého nejmladšího syna Karla, o kterého jevila větší zájem než o ně. V „Obyčejném životě“ Čapek píše o věcech, které jeho maminka opravdu dělávala. Například o pouti v Malých Svatoňovicích se vždycky zastavovala u Studánky, kde Panence Marii obětovala za Karlíčka vosková prsa, aby byl silný na plíce. Tuto tradici popisuje i v této knize, kde vztah matky k hlavnímu hrdinovi silně připomíná přehnanou péči jeho vlastní maminky:

„Nebo mě vodila za ruku do zázračného poutního místa, aby se modlila za mé zdraví; obětovala za mne Panence Marii malinké voskové poprsí, že prý jsem slabý na prsa. Styděl jsem se nesmírně, že za mne obětuje ženské poprsí . . .“⁽⁸⁾

O různých řemeslech, která na Podměstečku malý Karel pozoroval, píše již velký Karel i v kapitole **Proč máte rádi své povolání** v knize „Od člověka k člověku“. Vzpomíná zde na řemeslo doktorské, mlynářské, pekařské, dále pak malířské, hostinské, ševcovské, kamenické, kolářské, kovářské, řeznické, truhlářské, ale i klempířské a žebrácké.

Pokud se zmiňujeme o úpickém Podměstečku, nesmíme určitě opomenout, že tu stál a čekal tulák Král na cizího pána v **Tulácké pohádce**. Odtud také putoval neposedný klobouk směrem k Sychrovu, přes Náchod, až někam k Chudobě (dnešní Kudowa – Polsko). V pohádce **O šťastném chalupníkovi** nešťastný Jíra zapíjí zlost v hospodě u hostinského Falty v Poříčské ulici na Podměstečku. U úpického hřbitova také zaslechne onen hlas, který mu slibuje splnit tři přání. A k Úpici patří také vodník, který pobýval pod splavem, jak o tom píše Karel Čapek ve **Vodnické pohádce**.

Ve svém díle neopomněl Karel Čapek ani další skutečnosti, které v časech dětství vídali na úpických ulicích. Byli to úpičtí žebráci. Každý pátek procházel tento houf chudých Úpicí a čekal na lidské milosrdenství. Toto „procesí“ putovalo od Sychrova Poříčskou ulicí směrem na náměstí. Pro malého Karla byl tento den slavný, plný údivu a kouzla, a pokud jen trochu mohl, pelášil za průvodem. V čele poskakovala potrhlá Klára Mílová - šilhavá, s velkým vrásčitým obličejem, nevelkého vzrůstu (viz příloha I), která vedla za ruku svého bratra. Byla jakýmsi předvojem této poutě městem. Malý Iček byl hrdý na svou matku, která stála na schodech domu a krájela velké krajíce chleba s tvarohem. Byl ale také pohoršen těmi, kteří před procházejícími lidmi zavírali dveře. Vždyť tito chudí patřili k městu, byli jeho příslušníky, mnozí tam celá léta pracovali a nebyla to jen jejich vina, že zchudli, a museli tedy jít žebrotou.

Tento zážitek ovlivnil Karla Čapka tak hluboce, že hlavní aktérku pochodu, Kláru Mílovou, ztvárnil v povídce **Modrá Chryzantéma** v „Povídkách z jedné kapsy“.

„Tak tedy ta Klára radostně zahučela a strká mně tu svou kytici. Dal jsem jí korunku a ukazoval jsem jí tu chryzantému: Kláro, kdes tohle vzala? Klára nadšeně kdákala a řehtala se; víc jsem z ní nedostal. Křičím na ni, ukazuji rukama, ale nic platno; mermomocí mě chtěla obejmout.“⁽⁹⁾

Když 15. 6. 1900 zemřel hronovský dědeček, přestěhovala se babička do úpického domu ke své dceři. Děti byly celé blažené, že mají svoji milou babičku neustále po ruce.

V domě MUDr. Antonína Čapka bydlel také malíř pokojů Rafael Jörka. Ve své knize „Rodné krajiny“ na něho vzpomíná Josef Čapek v kapitole nazvané **Tvář mrtvé strašná** . . . Popisuje zde obraz své babičky ze Žernova, která když zemřela, byla malována tímto malířem. Tento posmrtný portrét zanechal v Josefu Čapkovi smíšené pocity.

Na náměstí v kostele Svatého Jakuba prožíval v dobách svého dětství první malířské dojmy a obdiv malý Josef. V době, kdy chodili sourozenci do školy, byly povinné hodiny náboženství, ve kterých navštěvovali farní kostel. Obraz apoštola Jakuba Většího (viz příloha J) od známého malíře Petra Brandla velice upoutal Pečovu pozornost. Ve své knize „O sobě“ v kapitole **Starý mistr** své první dojmy popisuje následovně:

„Byl totiž z nejprvnějších jeho uměleckých zážitků, prvním, tím nejprvnějším skutečným velkým umělcem, starým mistrem, kterého bylo přáno seznati chlapci, školáčkovi, nastoupivšímu zrovna do první obecné a přitahovanému všemi obrázky, počínaje biblickou dějepřavou a Malým čtenářem. To tedy byl první silný dojem z opravdového umění, ze skutečného obrazu rozměrného a mohutného, z díla, jaká vytváří opravdoví velcí malíři. Byl to obraz svatého Jakuba na hlavním oltáři v Úpici, chloubou farního kostela, k níž se poji ještě četné lokální vzpomínky. . . . To je veliké umění pro velké lidi, říkal si chlapec, sevřený mužně nábožným pathosem velkolepé Brandlovy malby, hle, tak takové má tedy opravdové malování být; a hle, ten starý slavný malíř pobýval tady u nás v Úpici!“¹⁰⁾

O dětství stráveném na Úpicku vypráví Karel Čapek v knize „Kalendář“. Například v kapitolách **Sníh**, **Rampouchy** nebo **Zpověď**, ve kterých autor vzpomíná na dávné zimy, klukovské radovánky a hry. I jeho bratr Josef ve své knize „Rodné krajiny“ připomíná své dětství, např. v kapitolách **Náš vodník**, **O matce**, **Má první vzpomínka**, **Starý mistr**.

Z dalších míst, které se objevují v díle bratří Čapků, stojí za zmínku blízké Havlovice. U dřevěného mostu v Havlovicích žil přece jeden z Čapkových vodníků ve **Vodnické pohádce**, možná tentýž vodník, ale to nevíme jistě, se objevuje i v **Pohádce doktorské**, kde ho léčí úpický doktor.

Pokud půjdeme z Havlovic po hlavní cestě, dorazíme do další malebné obce zvané Libňatov, která je domovem slečny Mařenky z **Pohádky pošťácké**, které pošťák Kolbaba nakonec doručí očekávaný dopis od šoféra Frantíka.

Za Libňatovem se nachází Maršov u Úpice, kde bydlel nešťastný a pořád nespokojený chalupník Jíra z pohádky **O šťastném chalupníkově**. Maršov je také připomenut v **Pohádce loupežnické**. Zde žil další loupežník, ale oproti Lotrandovi to byl

učiněný žabař. Podle **Pohádky tulácké** byl až v Maršově tulák Král, který prošel i jiná daleká města.

Zálesí (viz příloha K) byla osada mezi Úpici a Svatoňovicemi, dnes je součástí obce Batňovice. V **Druhé loupežnické pohádce** dostal na zmíněném místě mladý Lotrando od hejtmana z Trutnova mejto, které měl obstarávat, neboť se k loupežnické živnosti vůbec nehodil.

Les Krákorka, který se nachází při cestě z Úpice do Kostelce byl proslulý Hejkalem, kterého vyléčil kostelecký doktor ve **Velké doktorské pohádce**. V **Pohádce tulácké** zde mělo sněm hejno vran. Je možné, že se tento les jmenuje podle krákoravých vran, nebo podle borových šišek zvaných „krákorky“.

Za zmínku určitě stojí Jestřebí hory, někdy také zvané Brendy, kde měl svou sluj (viz příloha K) proslulý loupežník Lotrando, mordýř ze všech nejkrutější – hlavní postava **Druhé loupežnické pohádky**. Josef Čapek tuto postavu použil i ve své **Loupežnické pohádce - O tlustém pradědečkovi a loupežnících**. Žaltman, nejvyšší hora Jestřebích hor, je připomenut v **Pohádce psí**, kdy Voříškovo štěkání zahnal místní holuby až někam k Žaltmanu. V **Pohádce vodnické** byly podle vodníka Kreuzmanna celé Čechy pod vodou, dokonce i Žaltman, Červená Hůra a Krákorka.

Pokud bychom měli zmínit všechna díla obou bratrů, ve kterých se nějakým způsobem zmiňují o svém rodném kraji a vzpomínají na něj, byla by to práce daleko rozsáhlejší. V převážné části prací obou autorů nalezneme vliv a význam rodného kraje.

Seznam použité literatury

- Čapek, Karel: Poznámky o tvorbě. Praha, Československý spisovatel 1960
- Kábrt, Jan: Krakonošova zahrada bratří Čapků. Hradec Králové, Kruh 1985
- Čapková, Helena: Moji milí bratři. Praha, Československý spisovatel 1986
- Fetters, Aleš: Krajem devatera pohádek. Vydal DK ROH Trutnov

Seznam citací

- 1) Čapková, Helena: Moji milí bratři. Praha, Československý spisovatel 1986
(strana 81)
- 2) Čapek, Karel: O umění a kultuře. Praha, Československý spisovatel 1986
(strana 339)
- 3) Čapková, Helena: Moji milí bratři. Praha, Československý spisovatel 1986
(strana 93)
- 4) Čapek, Karel: První parta. Praha, Československý spisovatel 1954
(strana 140)
- 5) Šulcová, Marie: Čapci. Praha, Melantrich 1985
(strana 83)
- 6) Čapek, Karel: Cesty Evropou – Anglické listy. Praha, Mladá Fronta 1955
(strana 38)
- 7) Čapek, Karel: Obyčejný život. Praha, František Borový 1935
(strana 22)
- 8) taměž (strana 45, 46)
- 9) Čapek, Karel: Povídky z jedné kapsy. Praha, Unholy cathedral 1999
(strana 9)
- 10) Čapek, Josef: O sobě. Praha, Československý spisovatel 1958
(strana 49, 50)

3. KNIHA DEVATERO POHÁDEK

Převážná část těchto pohádek se odehrává v místech rodiště bratří Čapků (viz mapka v příloze L). Autoři čerpají náměty zejména z vyprávění jejich hronovské babičky, paní Heleny Novotné.

„- Povídej nám, babičko, něco. Třeba o tom hadovi . . . – Vo hadovi?, divila se. – Co mě proháněl na Hejšovině? No tak to bylo tak: Hrabu takhle kyselinky, už sem jich měla plnej džbánec a najednou šáhnú na něco studenýho. Koukám – a von to byl had! Had velikej táákhle a klikatej nahoře. Lítnu domů a von se pustil za mnou, postaví se na vocas a zas na hlavu a zas na vocas . . . To si jen přectavte, co to bylo! Lítla jsem, jako když koudel podpálí . . . !“¹⁾

Poslouchali také lidové písně, pověsti, pověry, úsloví a pořekadla z úpického kraje od starých babiček a dědečků, které si jejich maminka zvala domů, neboť sbírala tento materiál pro Národopisnou výstavu. Podařilo se jí nasbírat více než 260 melodických písní a také řadu pohádek a pověstí z celého okolí. Později poslala paní Božena Čapková Národopisnému ústavu v Praze dalších 113 záznamů písní a popěvek.

Na návštěvy starých babiček a dědečků z okolí vzpomíná Josef Čapek ve své knize „O sobě“ v kapitole **Náš vodník** takto:

„Sezvala si staré babky i dědečky jednou z Havlovic, po druhé ze Suchovršic, jindy zas ze Rtně a vůbec z celého okolí, sedělo se ve veliké kuchyni, která tehdy zastupovala obývací pokoj, navařilo se kávy a strýci a tetky se rozpomínali, vypravovali, zpívali, jeden trumfoval druhého. . . . nechtěli jsme při tom scházet . . . Sedli jsme si na kuchyňskou stoličku a poslouchali jsme, co to všechno ti staří nevědí . . . místa, která jsme znali, zabydlovala se pro nás bájnými bytostmi – a všechno to byla pravda pravdoucí, vždyť ti, kterým se ty neuvěřitelné věci přihodily, byli tu i uváděni jménem“.²⁾

Proto se v Čapkových pohádkách často objevují skuteční lidé, kteří tu opravdu žili. Např. v **Pohádce tulácké** se objevuje skutečný strážník Boura, který byl v Úpici zvolen strážníkem v roce 1882. Pan rada Šulc, kterému pravděpodobně pan Čapek trochu změnil jméno, neboť se jmenoval Šolc, tu podle starých městských kronik opravdu působil (byl zvolen radou 1. dubna 1897). Dále třeba v pohádce **O šťastném chalupníkovi** jde Jíra pít k hospodskému Faltovi, který měl na Podměstečku hostinec. O dalších reálných postavách a tajuplných příbězích vypráví kapitola **Náš vodník** v knize Josefa Čapka „O sobě“. Převážná část příběhů se týká vodníků jak z Úpice, Havlovic, Hronova, Červeného Kostelce, tak i třeba z Ratibořic.

Od tatínka, se kterým cestovali po kraji, při vyjíždkách za pacienty často slýchali také mnohé zajímavosti. Třeba při cestě z Havlovic od nemocného pacienta všichni tři sourozenci čekali, že jim otec bude vyprávět své příběhy. Například o stráni, kde je začarovaný les, o araukaritech, které mají na zahradě mezi alpinkami, o zemské stezce, která místními lesy kdysi vedla, nebo o hradu se zasutou hladomornou.

Kniha pohádek Karla Čapka byla vydána v roce 1932 pod názvem „Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek“. Knihu ilustroval Josef Čapek, který se zde objevuje i jako autor pohádky **O tlustém pradědečkovi a loupežnících**. Tato pohádka vyšla již v prvním svazku knihy „Nůše pohádek“, kterou sestavil Karel Čapek. Jmenovala se **Můj tlustý pradědeček a loupežníci**. V roce 1932 byla také autorem zdramatizována pod názvem „Dobře to dopadlo, aneb Tlustý pradědeček, lupiči a detektivové“. V knize „Devatero pohádek“ byla poté přejmenována na **První loupežnickou pohádku**.

Čapkovy pohádky mají originální znaky. Nejnápadnějším z nich je spojení s realitou. Čapkovy postavy jsou inspirovány skutečnými osobami z jeho nejbližšího okolí. Děj pohádek je spojen s prostředím rodného kraje a dětství. Objevují se zde názvy jako Havlovice, Úpice, Hejšovina, ratibořické údolí a další. Tyto znaky se nejčastěji objevují v **Pohádce psí, První loupežnické pohádce, Pohádce vodnické, Druhé loupežnické pohádce, Velké pohádce doktorské a Pohádce tulácké**.

Dávné dětské zážitky jsou patrné v loupežnických pohádkách obou bratrů, neboť v obou případech je vůdce loupežníků slavný Lotrando.

Pohádka psí

Čapek se zde zmiňuje nejen o svém dědečkovi z Hronova, který byl mlynářem, ale také o věrném pejsku Voříškovi, který tu hlídal, o koních, které měli, a také o kočím Šulitkovi, který byl ve mlýně zaměstnán.

„Pokud vůz mého dědečka, toho mlynáře, vozil po vesnicích chleba a zpátky do mlýna pěkné zrní, znal Voříška kdekdo; no, Voříšek, řekl by vám každý, to je přece ten pejsek, co sedá na kozlíku vedle starého Šulitky a kouká, jako by řídil celý vůz; a když to jde do kopce nějak pomaličku, začne vám štěkat, a hned se kola zatočí rychleji, Šulitka zapráská, Ferda i Žanka, totižto oba koně našeho dědečka, zaberou, a teď celý vůz slavně

běží do vsi a vytřásá ze sebe samou krásnou vůni božího daru. Takhle, děti, jezdil Voříšek nebožtík po celé farnosti.“³⁾

A jak to skutečně ve mlýně vypadalo dokládá kniha Marie Šulcové – Čapci:

„Peča s Ičkem vklouzli do pekárny. Dívali se, jak Wilhelm klopí ze slaměných ošatek na dřevěnou lopatu nakynuté bochníky chleba, měkkým košťátkem je omete, navlhčí vodou, a pak je obratně sází do vyhřáté pece. Na dvoře strýc Šulitka odváděl koně Ferdu a Žanku do stáje, pes Voříšek, malý chundeláč na tenkých nožkách, přešlapoval na voze a poštěkával, zatímco mládek se stárkem nosili pytle obilí do hlučící mlýnice.“⁴⁾

Autor v pohádce ponechal skutečná jména všech postav a zvířat. Vystupuje v ní nejenom dědeček Karel, ale také babička Helena, která se o všechny vždy pečlivě starala.

Děj pohádky je zasazen do prostředí hronovského mlýna a blízkého okolí (Zlič).

První loupežnická pohádka – O tlustém pradědečkovi a loupežnících

Hlavní postavou této pohádky je Čapkův pradědeček, tatínek hronovské babičky Heleny Novotné, o kterém dětem sama vyprávěla, že ho museli v létě uklidit do sklepa, aby se jim v tom horoucím horku samým horkem nerozplynul, a jak mu nechali do sklepa dokutálet sud piva, a vedle něho tedy to horko přežil. O této skutečnosti se náznakem Josef Čapek v pohádce zmiňuje:

„Při svých devadesáti osmi letech byl, chválabohu, ještě veselý a čilý brach, kulatý a červeňoučký jako jablíčko, ba, tak neobyčejně tlustý, že ho v létě prababička ukládala do sklepa, protože by se nahoře horkem rozplynul. Usadil se tedy pěkně dole ve sklepě, popíjel pivo s cukrem a těšil se na chladnější počasí.“⁵⁾

Poprvé v této pohádce vystupuje také postava bájného loupežníka Lotranda z Brend, který byl po celém kraji vyhlášen svou krutostí. Tato postava je podrobněji popsána v Karlově **Druhé loupežnické pohádce**.

Druhá loupežnická pohádka

Vystupuje zde postava hrozného, krutého loupežníka Lotranda, který pobýval na nedalekých horách Brendách. Brendy neboli Jestřebí hory tvoří jediný úzký hřeben od Petřikovic nad Malými Svatoňovicemi, Rtyní, Horním Červeným Kostelcem.

Celé Jestřebí hory pokrývají krásné lesy, jimiž vedou pěkné lesní silničky „panské“ cesty. V těchto místech měl svou sluj tento obávaný loupežník. Hrozný mordýř číhal

údajně na cestě z Úpice k Batňovicím v místě zvaném Zálesí, ale také na jiných cestách, třeba k Hronovu nebo Poříčí.

O Lotrandovi sourozencům vyprávěla hronovská babička.

„Povídali si ještě o loupežnících, co bydlí na Brendách, a o tom nejhroznějším, co se jmenuje Lotrando, ale ten že už jde do sebe, prý už toho loupežení má dost a tak toho nechá a najme si hospodu na Krákorce a bude sekat dobrotu.“⁽⁶⁾

Loupežnického synáčka dal Lotrando na studie do kláštera v nedalekém Broumově.

V této pohádce vystupuje další z obávaných místních loupežníků, kterým byl Krvavý Čepelka z Kostelce (máme na mysli Červený Kostelec). Na jeho počest se každoročně koná turistický výlet „Krvavej Čepelka“ – pochod krajem bratří Čapků.

V pohádce se objevují okolní místa, jako Suchovršice, Náchod, Ratibořice, Poříčí, Zbečnick, Úpice, Police, Trutnov a jiná.

Víme, že mladý Lotrando měl pokračovat v živnosti svého otce, kterou bohužel moc dobře nezvládal. Bylo mu tedy navrženo, aby si najal mýtníci a číhal u silnice. Od Trutnovského hejtmanství dostal mejto v Zálesí, na cestě z Úpice do Batňovic. Je doloženo, že v tomto místě mýtnice opravdu existovala. Sám Karel Čapek, když byl ještě malý chlapec, byl tímto řemeslem také okouzlen, neboť tudy s rodiči projížděl při cestách z Úpice do Malých Svatoňovic.

„Šli přes most k Sychrovu a k Zálesí, kde se platilo mýtné. Iček se zastavil u závor; ležely přes silnici a zvedaly se a klesaly důmyslným zařízením v malé mýtnici. Mýtné se platilo za počet koňských zápřeží a bylo občas příčinou sporů mezi formany a mýtnou. - Až budu velkej, taky budu vytahovat šraňky, řekl a zálibně hleděl k závorám. - Budu sedět v domečku a točit klikou.“⁽⁷⁾

Pohádka vodnická

O vodnících a vodních tvorech si často vyprávěli s babičkou v hronovském mlýně.

„- Jó, panečku, to když na jaře maj vodníci sněm, řekla babička, - to si pak povědí ušecko, co celej rok kde d'áli. Kupříkladu náš vodník se menuje cizokrajně, Arijón, nebo tak ňák, protože sem přišel z náramný dálky, až vod Dunaje či odkud, a nemoh se dlouhej čas s naší vodou skamarádit. Jednou mu byla moc studená, pak zasej moc teplá, moc mělká a zasej hluboká. Teprv když se voženil, tak ho ta nespokojenost přešla. - On se ten vodník oženil, babi? kulil Iček oči. - No jéje! A jakou má fešandu, to byste koukali! Každěj

večír jí zpívá, jenže to vypadá, jako když žáby kuňkaj, ale jí to prej nevadí, vono se to tý jeho Kuakuakuňce líbí.“⁷⁾

Děj pohádky je zasazen do prostředí řek, jezírek a potoků tohoto kraje. Autor zde zmiňuje taková místa jako řeku Úpu, Metuji v Hronově u hronovského mlýna, Radečský potok, Havlovice, Hradec Králové, Suchovršice, Jaroměř, Trutnov, Žaltman, Červenou Hůru a Krákorku.

„Tak třeba zrovna u nás, co jsme se my jako narodili, bydlel jeden v řece Úpě pod splavem, a jeden byl tuhle v Havlovicích u toho dřevěného mostu, a jeden se zdržoval v Radečském potoku, to byl Němec německá, ani slova česky neuměl . . .“ „A jeden byl u dědečkova mlýna v Hronově a ten choval pod splavem, pod vodou šestnáct koní; proto inženýři říkali, že tam na tom místě má řeka Metuje šestnáct koňských sil“⁹⁾

Jednou z postav, o které se v pohádce povídá, je i zmiňovaný vodník Arión, o kterém hronovská babička vyprávěla.

Velká pohádka doktorská

Děj pohádky začíná na hoře Hejšovině, kde vedl kouzelnickou živnost kouzelník Magiáš. Hejšovina se nachází v broumovské oblasti, dnes již za hranicemi s Polskem. Jeho pomocníkem je Vincek Nyklíček ze Zlička – ratibořického údolí. Dalšími účastníky této pohádky jsou doktoři z Hronova, Úpice, Hoříček a z Kostelce.

Inspirací k této pohádce bylo zajisté doktorské povolání, které vykonával jeho tatínek nejprve v Malých Svatoňovicích a později v Úpici, a ten pravděpodobně představuje i úpického doktora

Tato pohádka je rozdělena ještě do čtyř částí: O princezně solimánské, Případ s Hejkalem, Případ s havlovickým vodníkem a Případ s rusálkami. V druhé části tj. Případ s Hejkalem se objevuje postava Hejkala, který se zdržoval v lese na Krákorce. Krákorka je kopec mezi Úpici (nad Sychrovem) a Rtní. Tuto část vypráví kostelecký doktor.

Ve třetí části, tj. Případ s havlovickým vodníkem, se objevuje postava vodníka Joudala. Autor píše o havlovickém vodníkovi od dřevěné lávky již v **Pohádce vodnické**, ale není známo, zda je totožný s vodníkem z této pohádky. Tuto část vypráví úpický doktor. Není nesnadné poznat v úpickém doktorovi Čapkova tatínka.

Poslední část, tj. Případ s rusálkami, vypráví doktor z Hoříček. V této části se doktor dostane až do ratibořického údolí, kam ho zavede jedna z rusalek. Děj se odehrává

na palouku na břehu řeky Úpy. Čapek se zde jistě inspiroval vyprávěním o panských lukách v ratibořickém údolí, které sekl jeho žernovský dědeček.

Dále jsou zde zmíněna místa jako je blízký Žernov nebo nedaleká Slatina.

Pohádka poštácká

I když autor v této pohádce nezmiňuje místo, kde byl údajný poštovní úřad umístěn, můžeme se ale domnívat, že měl na mysli poštovní úřad, který se nacházel v Úpici na náměstí. K této domněnce nás může zavést i fakt, že místo doručení dopisu je nedaleká obec Libňatov, ve které žije adresátka Mařenka. Z toho lze usuzovat, že pohádka se odehrává v okolí Úpice.

Až do Libňatova došel po roce a dni pošták Kolbaba, aby doručil to zatražené psaníčko. Mezitím ale dokázal projít celé Čechy, byl i v Úpici, Hronově, na Krákorce i v Zálesí.

Pohádka tulácká

Autor zde zmiňuje místa rodného kraje, jako např. Maršov, Odolov, Skalice atd. Popisuje také, že tulák František Král sloužil u žernovského dědečka na statku.

Píše zde o Podměstečku, což je část Úpice, ve které se nacházel rodný dům Čapkovy rodiny. Píše o krámku starého pana Prouzy, do kterého si sourozenci chodili kupovat oblíbené kořeněné křupavé perníkové bobky. Paní Prouzová byla velice milá a ochotná a vždy vyhověla malému Karlovi, když chtěl zjistit, co se skrývá v zásuvkách. Dále píše o pekařství pana Adolfa Vlčka, kde malý Karel často sledoval pečení rohlíků.

Zmiňuje také vlakovou zastávku v Malých Svatoňovicích, odkud měl cizinec cestovat směrem do Starkoče, a cestu, kudy letěl cizincův klobouk – kutálí se přes most k Sychrovu a za Sychrovem k Zálesí a ke Rtyni a přes Kostelec ke Zbečniku a přes celý Hronov k Náchodu.

Je zde zmínka o sychrovské továrně. Když v ní odpískali poledne, přestal František Král čekat na bílou vránu a odešel.

Bílé vrány z této pohádky měly volit svého krále, proto uspořádaly sněm, který se konal v lese Krákorka.

Tulák Král se také stavil v hronovském mlýně u dědečka na čerstvý voňavý skrojek chleba, když putoval po světě.

Autor zmiňuje také místní šatlavu, do které chudáka tuláka zavřeli. Lze se domnívat, že autor měl na mysli místní radnici, ve které se šatlava v době, kdy Čapkovi pobývali v Úpici, skutečně nacházela.

O šťastném chalupníkovi

Tato Čapkova pohádka nebyla sice do knihy „Devatero pohádek“ zařazena, ale zmíníme se o ní, neboť děj tohoto vyprávění souvisí s Čapkovým rodištěm.

Hlavní postavou je věčně nešťastný a nespokojený chalupník Jíra, který žije v Maršově (u Úpice). Jednou ho žena tak dopálila, že se vypravil do Úpice a rovnou do hospody ke starému Faltovi. Postava hospodského Falty je skutečná (jak to dokládá kronika města Úpice). Falta působil ve zdejší hospodě U zlatého kříže, dnešní restaurace Republika, která se nachází naproti domu Čapkových. Při cestě kolem úpického hřbitova (nachází se při cestě do Maršova) ho oslovil boží hlas, který mu přislíbil splnit tři přání.

Autor v pohádce zmiňuje okolní místa, např. Libňatov, Ratibořický zámek, sychrovskou továrnu a další.

Seznam použité literatury

- Kábrt, Jan: Krakonošova zahrada bratří Čapků. Hradec Králové, Kruh 1985
- Vlašín, Štěpán a kol.: Kniha o Čapkovi. Praha, Československý spisovatel 1988
- Fetters, Aleš: Krajem devatera pohádek. Vydal DK ROH Trutnov

Seznam citací

- 1) Šulcová, Marie: Čapci. Praha, Melantrich 1985
(strana 125)
- 2) Čapek, Josef: O sobě. Praha, Československý spisovatel 1958
(strana 29)
- 3) Čapek, Karel: Devatero pohádek. Praha, Albatros 1986
(strana 73)
- 4) Šulcová, Marie: Čapci. Praha, Melantrich 1985
(strana 126)
- 5) Čapek, Karel: Devatero pohádek. Praha, Albatros 1986
(strana 99)
- 6) Šulcová, Marie: Čapci. Praha, Melantrich 1985
(strana 126)
- 7) tamtéž (strana 86)
- 8) tamtéž (strana 125 – 126)
- 9) Čapek, Karel: Devatero pohádek. Praha, Albatros 1986
(strana 119)

4. SOUČASNÉ ŠKOLNÍ ČÍTANKY

Na trhu existuje mnoho různých nakladatelství, vydávajících čítanky pro děti. Tvorba bratrů Čapků, zejména pak Karla je ceněna velice vysoko. Dokládají to úryvky z jejich tvorby, které různá nakladatelství zařadila do svých čítanek.

Jelikož je velmi obtížné sehnat od jednoho nakladatelství celou řadu čítanek (od 1. – 5. ročníku), uvádíme zde tedy pouze přehled těch čítanek, které bylo možno prohlédnout:

Nakladatelství ALTER

Ročník	Autor	Dílo	Strana
2.	J. Čapek	Jak pejsek s kočičkou našli panenku, která tence plakala	10
	K. Čapek	Případ s halovickým vodníkem (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	55
3.	K. Čapek	O princezně solimánské (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	54
	K. Čapek	Dášeňka čili život štěněte (úryvek – Měl jsem psa a kočku)	71
4.	K. Čapek	Semínka (úryvek z knihy Zahradníkův rok)	113
5.	K. Čapek	Zahradníkův červen (úryvek z knihy Zahradníkův rok)	174

Nakladatelství NOVÁ ŠKOLA

Ročník	Autor	Dílo	Strana
2.	J. Čapek	Na Mikuláše (úryvek – Povídání o pejskovi a kočičce)	52
3.	K. Čapek	Případ s havlovickým vodníkem (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	134
4.		ŽÁDNÝ PŘÍKLAD	
5.	K. Čapek	Jak se zakládají zahrádky (úryvek – Zahradníkův rok)	146

Nakladatelství SCIENTIA

Ročník	Autor	Dílo	Strana
3.	K. Čapek	Případ s hejkalem (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	46
	K. Čapek	Letadlo (úryvek z fejetonu v LN z 24.1.1926)	117
	K. Čapek	Jak se kropí zahrádka (úryvek z knihy Zahradníkův rok)	148

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ

Ročník	Autor	Dílo	Strana
2.	J. Čapek	O kejklovačce	104
3.	K. Čapek	Kterak král kočku kupoval (úryvek z Velké kočičí pohádky – Devatero pohádek)	121
	K. Čapek	Co všechno kočka dovede (úryvek z Velké kočičí pohádky – Devatero pohádek)	123
	K. Čapek	Případ s Hejkalem (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	135
	K. Čapek	Případ s havlovickým vodníkem (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	139
	K. Čapek	O princezně solimánské (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	148
4.	K. Čapek	Jak Detektývové kouzelníka honili (úryvek z Velké kočičí pohádky – Devatero pohádek)	199

Nakladatelství FORTUNA

Ročník	Autor	Dílo	Strana
2.	J. Čapek	Jak hráli divadlo a na Mikuláše co bylo (Povídání o pejskovi a kočičce – úryvek)	59
3.	K. Čapek	Případ s rusálkami (úryvek z Velké doktorské pohádky – Devatero pohádek)	115
4.	K. Čapek	Pošťácká pohádka (úryvek – Devatero pohádek)	36

Z přehledu vyplývá, že pro nejmenší čtenáře jsou nejvíce použity úryvky z knihy „Povídání o pejskovi a kočičce“, pro zdatnější čtenáře jsou to texty z knihy „Devatero pohádek“ a nejstarší děti prvního stupně si mohou přečíst něco z knihy „Zahradníkův rok“.

Následující tabulka udává přehled nejpoužívanějších děl obou bratrů:

(do přehledu byly zařazeny pouze čítanky z předchozích tabulek)

Kniha	Počet úryvků
Devatero pohádek	12
Zahradníkův rok	4
Povídání o pejskovi a kočičce	3
Dášeňka čili život štěněte	1

Z tvorby K. Čapka jsou v čítankách nejvíce zastoupeny úryvky z knih „Devatero pohádek“ a „Zahradníkův rok“.

Z díla Josefa Čapka zde najdeme zejména úryvky z knihy „Povídání o pejskovi a kočičce“.

V čítankách také najdeme velké množství ilustrací obou bratrů.

Čapkův vztah k dětskému čtenáři je velmi působivý. V jeho díle najdeme pouze tři knihy určené výhradně dětem: „Devatero pohádek“, „Dášeňka čili život štěněte“ a „Pudlenka“.

Na Čapkově vypravěčském talentu si ceníme hlavně práce se slovní zásobou, se slovními hříčkami a jeho slovní vytríbenost. Vezměme si například **Druhou loupežnickou pohádku**, kde rozzuřená trhovkyně vychrlí na mladého Lotranda řadu nadávek. Autor nejenže vybírá z pikantností, ale řadí je ještě do abecedního pořádku.

V pohádkách vystupují nadpřirozené bytosti, kterým přiřadil lidské vlastnosti, ale také osoby z jeho blízkého okolí, se kterými se skutečně v životě setkal. O své tvorbě pro děti píše Čapek takto:

„Když vidím malé děti od čtyř pěti let nahoru, tak mě u nich překvapuje ta frenetická potřeba jazyka, jak milují slov,a jak jsou šťastné, když najdou nové slovo. Myslím tedy, že dětská literatura má mít ten nejbohatší a nejkrásnější jazyk. Odnese-li si dítě málo slov z dětství, bude jich znát málo po celý život. To je pro mě problém dětské literatury. Dát dětem co nejvíce slov, představ a schopností vyjadřovat se, - pamatujte si, že slova jsou myšlenky, celý duševní fond.“ (Čapek, K.: Poznámky o tvorbě. Praha, Československý spisovatel 1960, str. 98)

5. METODICKÁ ČÁST

5.1 Vycházka po Úpici s návštěvou knihovny a muzea (2. ročník)

ÚKOL: Jako první metodickou část jsem zvolila návštěvu zdejší Městské knihovny, poté procházku po Úpici s pozastavením u domů, které se váží k životu a dětství bratří Čapků, a na závěr prohlídku muzea v radnici na náměstí.

PŘÍPRAVA: Zašla jsem do knihovny, kde jsem domluvila s paní knihovnicí besedu o dětské tvorbě bratří Čapků. Beseda by měla být uzpůsobena dětem druhého ročníku. Celé Podměstečko jsem si nejprve sama prošla a celou trasu vycházky si poznamenala, abychom s dětmi neběhali z jednoho konce města na druhý. Doma jsem si celé vyprávění ujednotila. Čerpala jsem z knihy Jana Kábrta – „Krakonošova zahrada bratří Čapků“.

HLAVNÍ ČÁST: Ráno jsme se sešli ve škole, pověděli si pár slovy o slušném chování a odešli směrem ke knihovně. Zde nás již čekala paní knihovnice a zavedla nás do čítárny. Poté v krátkosti seznámila děti s rodinou Čapkových a jejich životem:

„Manželé Antonín a Božena žili v Malých Svatoňovicích. Narodily se jim tři děti – Helena, Josef a Karel. Po narození nejmladšího synka se přestěhovali do nově postaveného domu v Úpici, dnešní sídlo Policie ČR. Tatínek byl lékařem a měl zde svou ordinaci. Děti vyrůstaly na Podměstečku, které si po této besedě s paní učitelkou projdete, a ona vám ke každému domku řekne několik slov. Sourozenci Josef – kterého přezdívali Peča a Karel – Iček chodili do školy, v jejichž lavicích dnes usedáte. Když vyrostli, stal se z Josefa malíř a z Karla spisovatel. Oba dva tvořili i pro děti.“

Poté paní knihovnice položila dětem otázku, zda znají nějaké knihy sourozenců Čapkových. Děti byly seznámeny se třemi knihami, hlásily se a odpovídaly:

„Dášeňka čili život štěněte,

Devatero pohádek a ještě jedna jako přivažek od Josefa Čapka,

Povídání o Pejškovi a kočičce jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech.“

Paní knihovnice se krátce pozastavila u každé z knížek. Nejprve u knihy „Dášeňka čili život štěněte“; kniha je rozdělena do čtyř ucelených částí. První tvoří biografická část o

čtyřech kapitolách, nazvaná **Dášeňka čili život štěněte**. Druhou je fejeton nazvaný **Jak se fotografuje štěně**, třetí části jsou tzv. **Pohádky pro Dášeňku**:

O psím ocásku
Proč teriéři hrabou
O Foxovi
O Alíkovi
O dobrmanech
O chrtech a jiných psech
O psích zvycích
O lidech.

Čtvrtou částí je pak soubor autorových fotografií štěněte.

Celá kniha nás provází životem štěňátka od jeho úplného narození. Autor zde popisuje, jak se Dášeňka narodila, jak to bylo druhý, třetí a další dny, jaké pokroky dělá, jak se učí sedět a žrát, jak usíná a zase se probouzí, jak si kouše ocásek a nohy, jak zápasí s prádlem, s maminkou a bojuje se smetákem, jak útočí na střevíce a nohavice, jak se učí hrabat . . . Celé povídání o knize bylo provázeno ukázkami fotografií a obrázků.

Dále se paní knihovnice pozastavila nad knihou „Devatero pohádek“, kterou ilustroval spisovatelův bratr Josef. Jsou v ní:

Velká kočičí pohádka
Pohádka psí
Pohádka ptačí
První loupežnická pohádka
Pohádka vodnická
Druhá loupežnická pohádka
Pohádka tulácká
Velká policejní pohádka
Pohádka pošťácká
Velká pohádka doktorská.

Pohádky byly na tu dobu (rok 1932) velice moderní, vyznačuje z nich krása českého jazyka a slova. Pohádky se odehrávají v okolí Svatoňovic a Úpice. Částí **Velké pohádky doktorské** je Případ s havlovickým vodníkem, kterou si děti vyslechly.

Poslední krátké pozastavení bylo nad knihou Josefa Čapka „Povídání o pejskovi a kočičce“. Tuto knihu čteme s dětmi ve škole. Proto o ní hodně věděly a tak povídaly více ony, než paní knihovnice.

Tímto naše návštěva zdejší knihovny končila a my jsme se vydali na procházku Podměstečkem.

Začali jsme u domu dnešní policie, kde v letech 1890 – 1907 žila rodina Čapkova. Úpické Podměstečko je blíže popsáno již v kapitole 2.4. S dětmi si o tehdejším Podměstečku popovídáme.

Pomalu jsme došli až k příkrému chodníku se zábradlím, kudy chodili oba bratři do školy na Blahovku. Dnes tato škola nese jméno bratří Čapků. Stojí blízko náměstí s radnicí a kostelem sv. Jakuba. Uprostřed náměstí stávala vedle mariánského sloupu kašna, která byla napájena pitnou vodou čerpanou na Podrači.

Nahlédli jsme do kostela, kde jsem děti upozornila na vynikající oltářní obraz Petra Brandla, na němž je zobrazen apoštol Jakub Větší. Tento starý slavný malíř pobýval v Úpici. Obraz Petra Brandla měl velký vliv na uměleckou dráhu Josefa Čapka, byl prvním z jeho uměleckých zážitků. Pro malého chlapce to byl první silný dojem z opravdového umění, poprvé viděl skutečný veliký obraz, který vytvořil opravdový malíř. Zdál se mu však příliš tmavý a smutný, jemu, který jako všechny děti miloval spíše strakatost a barevnost.

Od kostela jsme se vydali k radnici, ale ještě jsme se zastavili u budovy bývalého loutkového divadla, kde dříve bývala stará c.k. rakouská pošta. Do tohoto prostředí údajně zasadil Karel Čapek děj své **Poštácké pohádky**.

Posledním zastavením byla nejstarší kamenná budova ve městě - radnice, dřívější sídlo okresního soudu. Zde se nás ujala paní průvodkyně. Povídala o tom, že paní Božena Čapková, maminka Josefa a Karla, sbírala písně, básně a povídky z té doby a doktor Antonín Čapek zase nábytek a různé další věci, z nichž některé jsou vystavené v tomto muzeu.

Děti zde viděly krásně malované skříně, kuchyňské kredence, almaly, postel s nebesy, dřevěnou kolébku, truhly, do kterých dříve nevěstám ukládali výbavu, krásný dřevěný kolovrátek, nástroje na zpracování lnu a včelí úl, zdobený nádhernou plastikou. V prosklené vitrině jsme zhlédli pár ukázek nádobí, dřevěné a hliněné – typické pro chudší rodiny a cínové – které se vyskytovalo spíše v měšťanských rodinách.

Dětem se výstava moc líbila, byly velice zvědavé, na mnoho věcí se paní průvodkyně ptaly a ona ochotně odpovídala.

Návštěvou radnice naše výprava skončila a my jsme se odebrali zpět do školy, která je hned vedle.

METODICKÉ POZNÁMKY:

- přiblížit Podměstečko – obrázky z historie, kde byl který krámk, řemeslná dílna, hostinec, zejména - ševcovská dílna, Vlčkovo pekařství , Prouzův krám, Kuřákovu truhlářství (vztahuje se k dílu bratří Čapků)
- návštěva Čapkova domu (sjednat návštěvu v budově policie) K domu náležela velká zahrada, kde si děti často hrávaly a četly knihy, které jim tatínek vozil z cest, dnes je místo zahrady autobusové nádraží
- data k životu bratří Čapků –
 - v Malých Svatoňovicích 1884 - 1890
 - v Úpici 1890 – 1907 (Praha)
 - škola na Blahovce 1892 – 1901
 - Josef 23. 3. 1887 – 1945
 - Karel 9. 1. 1890 – 25. 12. 1938
- sjednat návštěvu radnice, prohlídka stálé expozice (jsou zde uloženy předměty, které sbíral MUDr. A. Čapek), šatlava – k Tulácké pohádce, výklad zaměřený na rodinu Čapkovu, dřívější tradice a předměty z domácnosti
- výklad uzpůsobit žákům 2. ročníku
- rekapitulace procházky, návštěvy knihovny a muzea – dětství bratrů, dílo pro děti, o kterých knihách jsme si v knihovně povídali, které pohádky jsme již četli a které děti znají, proč jsme se zastavili u bývalého loutkového divadla, jak se kdysi jmenovala naše škola, co najdeme v místní radnici, jak se jmenuje známý malíř, jehož obraz najdeme v místním kostele, jak se kostel jmenuje, co děti nejvíce zaujalo . . .

Využití 1. metodické části ve vyučování **(Projektové vyučování ve 2. ročníku)**

Přestože se diplomová práce zabývá tvorbou bratří Čapků vztahující se k jejich rodnému kraji, rozhodla jsem se metodickou část věnovat zejména nejznámější dětské knize Josefa Čapka – „Povídání o pejskovi a kočičce“, i když jsem si vědoma toho, že nepatří ke knihám s touto tematikou. Je ale mezi menšími dětmi velice oblíbená, a proto si myslím, že bychom na ni neměli v této práci zapomenout.

Výtvarná výchova

Jelikož jsme s dětmi navštívili úpickou radnici, kde jsme se dozvěděli mnoho zajímavého o rodičích obou bratrů a o jejich sběratelské činnosti, zkusíme si ji v této hodině namalovat. (Radnice také souvisí s Pohádkou tuláckou.)

CÍL: kresba zdejší radnice

TECHNIKA: kresba tužkou podle viděné skutečnosti

POMŮCKY: čtvrtka formátu A4

tvrdé desky – podložka

obyčejná tužka

ÚVODNÍ ČÁST: Učitel seznámí děti s tím, co budou v hodině výtvarné výchovy kreslit. Budeme si hrát na velké výtvarné umělce. S sebou si vezmeme tužku, papír a podložku a půjdeme na náměstí kreslit radnici, v níž jsme navštívili muzeum. Sedneme si na schody u kostela, odkud je krásný pohled na starobylou budovu. Nejprve si slabě načrtneme obrys a některé důležité body (okna, podloubí), podle kterých ji potom dokreslíme. Budeme kreslit pouze to, co vidíme.

HLAVNÍ ČÁST: Společně přejdeme na náměstí ke kostelu, kde se děti posadí. Kreslí radnici, kterou vidí před sebou. Učitel chodí mezi dětmi a pokud je potřeba, poradí.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: zhodnocení celé hodiny, vystavení výkresů na nástěnku

Mimočítanková četba – Josef Čapek: „Povídání o pejskovi a kočičce jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech“. Využití pohádky – **Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort** ve vyučování

Literární výchova

CÍL: čtení pohádky – **Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort**, rozhovor nad touto pohádkou, plnění daných úkolů

ÚVODNÍ ČÁST: krátká rekapitulace míst souvisejících s Čapky a připomenutí knížek (kde žili, co dále o nich víš, jaké knížky pro děti napsali, znáš nějaké pohádky . . .)

HLAVNÍ ČÁST:

- čtení pohádky (snažíme se o vystřídání všech žáků)
- rozhovor nad přečtenou pohádkou
- žáci po částech vypráví a odpovídají na tyto otázky:

Proč si pejsek s kočičkou dělali dort?

Co všechno dali do dortu?

Je to tak správně? Co do dortu nepatří?

Co s ním udělali, když byl upečený?

Kam potom spolu šli?

Kdo šel náhodou kolem dortu?

Co s dortem provedl?

Co mezitím pejsek s kočičkou dělali?

Co zjistili, když se vrátili domů?

Co a koho uslyšeli ze křoví?

Co si pejsek s kočičkou nakonec řekli?

Jak to všechno dopadlo?

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: Motivace na další hodinu čtení – podíváme se společně na tuto pohádku na videokazetě.

METODICKÉ POZNÁMKY: Učitel si na příští hodinu připraví obrázky k této pohádce. Podle obrázků si s dětmi tuto pohádku převyprávíme.

Český jazyk

CÍL: - plnění úkolů na připravených větách

- procvičení již naučeného učiva (věta-slovo-slabika-hlávka, krátké a dlouhé samohlávky, tvrdé a měkké souhlávky)

ÚVODNÍ ČÁST: krátké zopakování probraného učiva ústní formou

HLAVNÍ ČÁST: Na tabuli jsou napsány tyto věty:

Pejssek s kočičkou se vzali za ručičky a šli ty děti pozvat.

Děti byly v zahradce před domem a hrály si tam s kuličkami.

Pejssek s kočičkou je pozvali na dort a chvíli si s nimi pohráli s kuličkami a potom ještě s míčem a trochu s kostkami.

Děti opíší věty z tabule do školních sešitů. Následují jednotlivé úkoly a otázky k daným větám:

Kolik vět je na tabuli napsaných?

Z kolika slov se skládá první, druhá a třetí věta?

Přečti všechna tříslabičná slova.

Podtrhni červenou pastelkou krátké samohlávky, zelenou pastelkou dlouhé samohlávky.

Změň druhou větu oznamovací na větu tázací.

V první větě vyhledej tvrdé souhlávky.

Můžeme druhou větu rozdělit na více vět?

Vyhledej slova, která říkají, co kdo dělá.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: zhodnocení hodiny, vybrání sešitů, zadání domácího úkolu

Matematika

CÍL: - procvičení sčítání a odčítání do 100
- řešení slovních úloh

ÚVODNÍ ČÁST:

rozcvička - kartičky s matematickými příklady

- početní hra (Na krále)
- matematické domino (příprava na tabuli)

hra na šeptanou – zadání úkolu: Sečtěte všechny produkty, které pejsek s kočičkou dali do dortu. Děti samy potichu počítají

(knížku mají u sebe). Kdo je hotov, přijde k učiteli a pošeptá mu výsledek. (správná odpověď – do dortu dali celkem 31 produktů)

HLAVNÍ ČÁST: řešení slovních úloh zapsaných na tabuli

1. Kočička dala do dortu čtyři myši a pejsek přidal osm
vuřtů.
Kolik celkem myši a vuřtů do dortu dali? (12)
2. Pejsek i kočička mají každý čtyři nohy a jeden ocásek.
Kolik mají dohromady nohou a ocásků? (10)
3. Pejsek s kočičkou šli pozvat na svou oslavu pět děvčat
a čtyři chlapce. Kolik dětí celkem pozvali? (9)

Následuje práce s pracovním sešitem a matematickým počteníkem.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: zadání domácího početního úkolu

Hodina prvouky

1. hodina – Rodinné oslavy

CÍL: Proč pořádáme různé oslavy (co všechno můžeme slavit), jak taková oslava probíhá.

ÚVODNÍ ČÁST: Připomeneme si s dětmi pohádku, kterou jsme společně četli v hodině čtení. Děti si samy přinesly fotografii z rodinné oslavy (zadáno v minulé hodině jako domácí úkol).

HLAVNÍ ČÁST: Povídání o fotografiích, které si přinesly, jak probíhá oslava u dětí doma, co všechno maminka připravuje na oslavu, jak mamince můžeme pomoci s přípravou, koho by děti pozvaly. Jak by vyrobily pozvánku na oslavu, co všechno by tam mělo být napsáno. Co všechno můžeme slavit? (svátky, narozeniny, vánoce, velikonoce – rozhovor)

ZÁVĚREČNÁ ČÁST:

- rodina Čapkova (připomenutí osob)- viz fotografie
- výstavka fotografií z rodinných oslav
- na další hodinu přinést obrázek domácího mazlíčka

(vlevo nahoře Karel, Josef, Helena, vlevo dole babička Novotná, tatínek, maminka)
– snímek z úpické zahrady

2. hodina – Domácí zvířata – mazlíčci

CÍL: Povídat si o domácích zvířátkách, domácích mazlíčcích, děti vypráví podle vlastních zážitků a znalostí, jaká doma chovají zvířátka.

ÚVODNÍ ČÁST: Učitel ukazuje obrázky domácích zvířat, děti popisují jednotlivá zvířata, povídají proč je chováme, zda je můžeme mít doma, v bytě, která se do bytu nehodí a proč.

HLAVNÍ ČÁST: Zaměříme se na domácí mazlíčky. Děti vypráví o svých zvířátkách, která doma chovají, jak jim říkají, jak se o ně starají, čím je krmí, popřípadě nějakou veselou příhodu, kterou s nimi zažily. Posíláme si po třídě obrázky – fotografie. Kdo žádné zvířátko nemá, popovídá o tom, jaké by si přálo jednou mít.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: Jak bychom se měli ke zvířátkům chovat, čím bychom je neměli trápit. Chovají se k nim všichni správně? Na magnetickou tabuli si uděláme prezentaci domácích mazlíčků.

Sloh

CÍL: popis domácího zvířátka (navazuje na hodinu prvouky – domácí zvířata a mazlíčci)

ÚVODNÍ ČÁST: S dětmi si připomeneme, o kterých zvířátkách jsme v hodině prvouky hovořili, ukážeme si obrázky. Řekneme si jak by takový správný popis měl vypadat, co všechno by tam nemělo chybět.

HLAVNÍ ČÁST: Děti mají za úkol několika větami popsat své domácí zvířátko – svého mazlíčka. Kdo nemá živé zvířátko může popsat takové, které by jednou chtělo mít, popřípadě může popisovat plyšové.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: Přečteme si nahlas popis některých žáků – zhodnotíme práci.

Výtvarná výchova

Ilustrace k pohádce – **O pejskovi a kočičce jak si dělali k svátku dort**

Pomůcky: čtvrtka formátu A4

pastelky

Shrneme si a připomeneme již přečtenou pohádku a zadáme dětem úkol:

Nakresli obrázek, který by mohl tuto pohádku v knize doprovázet.

Pracovní výchova

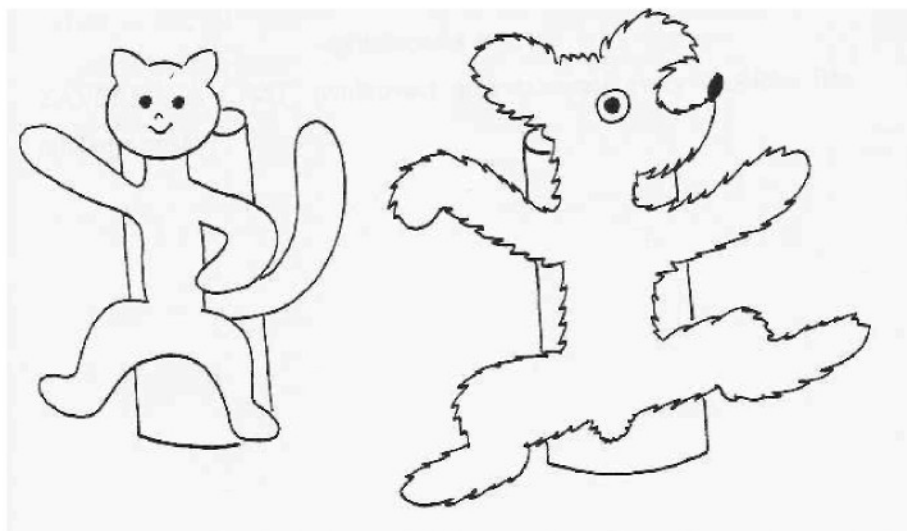
CÍL: výroba pejska a kočičky z ruličky toaletního papíru

Pomůcky: rulička od toaletního papíru

barevné papíry

nůžky, pastelky, fixy, tužka, lepidlo

připravené šablony pejska a kočičky

Další využití tématu

- výzdoby školní chodby, výstavky ilustrací a výrobků
- výroba pozvánky na oslavu, výroba loutek ze zbytků látek
- soutěže o nejlepší pozvánku na oslavu
- výroba vlastního narozeninového dortu
- kreslíme svého domácího mazlíčka
- soutěživé hry (Na kočku a myš, Pejsci honí kočičky, která kočička nebo kocourek nejrychleji vyšplhá, Maso leží na talíři - se zvířátky)
- zpíváme o zvířátkách, k narozeninám

5.2 Muzeum bratří Čapků v Malých Svatoňovicích (3. ročník)

ÚKOL: výlet do Malých Svatoňovic spojený s návštěvou Muzea bratří Čapků

PŘÍPRAVA: Malé Svatoňovice jsou vzdáleny od Úpice přibližně 5 km.

Tam pojedeme autobusem, zpět si uděláme pěší túru přes Velké Svatoňovice a kopec zvaný Kvíčala do Úpice.

Zajet do muzea a domluvit s paní průvodkyní návštěvu s dětmi třetího ročníku, výklad uzpůsobit jejich věku.

HLAVNÍ ČÁST: Do muzea jsem sama zajela ještě před návštěvou a prohlédla si celou expozici.

V prvním patře se nachází 25 panelů týkajících se života rodiny Čapkovy, zejména potom nejmladšího syna Karla Čapka a jeho literární činnosti.

První a druhý panel je věnován rodičům a prarodičům. V roce 1883 přišel do Malých Svatoňovic otec Karla Čapka, lékař MUDr. Antonín Čapek. Pocházel ze Žernova, vesničky nad Babiččiným údolím. Maminka, paní Božena Čapková, sbírala lidové pohádky a pověsti. Měla je vystaveny na národopisné výstavě v Praze. Na ukázkou zde mají lidovou pověst o vodníkovi a píseň o Náchodském záměčku. Karel Čapek měl dva starší sourozence, sestru Helenu a bratra Josefa. Půl roku po Karlově narození se rodiče stěhují do nedaleké Úpice. Pan Čapek si tam nechal postavit dům a založil si tam lékařskou praxi. Do školy děti Čapkovy chodily na Blahovku. Vystaveno je zde vysvědčení z té doby a školní fotografie. Dětství bratří Čapkové prožili v kraji Boženy Němcové a Aloise Jiráska, tento svůj rodný kraj později nazvali Krakonošovou zahradou.

Třetí panel je zaměřen na Karlova studia. V letech 1901 – 1905 navštěvoval gymnázium v Hradci Králové. Později začal studovat na gymnáziu v Brně.

V roce 1907 se Čapkova rodina stěhuje do Prahy do Říční ulice na Malé Straně – 4. panel. Zde dokončuje Karel svá středoškolská studia a nechává se zapsat na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity. Vystavena je zde první kniha sourozenců Čapkových „Krakonošova zahrada“. Je to sbírka próz, které jim byly již dříve uveřejněny v různých časopisech.

Pátý panel se týká dalších studií bratrů. V roce 1910 Karel navštěvuje berlínskou univerzitu a v roce 1911 potom Sorborskou v Paříži, na které získal doktorát. V Paříži byl s Karlem i Josef, který tam studoval malířství.

Další panely se týkají dalších Čapkových děl – „R.U.R., Loupežník, Ze života hmyzu, Věc makropulos, Adam stvořitel, Krakatit, Továrna na absolutno, Válka s mloky, Bílá nemoc, První parta, trilogie Hordubal, Povětroň a Obyčejný život, Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy, Matka“. (Na těchto panelech si pravděpodobně pouze prohlédneme fotografie a obrázky.)

20. panel je věnován literární tvorbě pro děti. V roce 1932 vychází první knížka pro děti „Devatero pohádek“. Pohádky jsou na jejich dobu velice moderní, vyznačují se krásou českého jazyka a slova. Pohádky se odehrávají v okolí Svatoňovic a Úpice. Dále následovala „Dášeňka“, ke které si autor vytvořil fotografie, a protože měl i kočičku, které říkal Pudlenka, napsal také o ní ve stejnojmenné knížce pro děti. Jsou zde vystaveny originální kresby Josefa ke knize „Měl jsem psa a kočku“.

Na 21. panelu jsou fotografie domu Čapkových, který si bratři nechali v roce 1926 vystavět v Praze – Vinohradech. Karel byl velice pracovitý, měl několik koníčků, pracoval v divadle, psal romány, psal pro noviny, psal několik hodin denně. Mezi jeho největší koníčky patřilo zahrádkaření. O celoroční práci zahrádkářů napsal velmi krásnou knihu „Zahradníkův rok“, kterou Josef doplnil kresbami. Na ukázkou jsou zde dvě originální kresby. Karel Čapek také sbíral gramofonové desky s černošskou hudbou a perské koberce.

Další panely jsou věnovány vztahu tehdy 30-ti letého Karla Čapka k mladé 18-ti leté temperamentní herečce Olze Scheinpflugové. Jejich milostný vztah plný lásky trval patnáct let, po této době uzavřeli sňatek. V prosinci 1938 Karel onemocněl chřipkou, ke které se přidal zápal plic a nervové vyčerpání. Zemřel 25. 12. 1938 ve svém vinohradském bytě ve věku 48 let.

Poslední panel je věnován rodnému kraji. Je zde zastoupen hornickým kahanem z minulého století, dále jsou zde talíře, které maloval a vypaloval patnáctiletý student Karel o prázdninách, kdy každý den docházel z Úpice sem do Malých Svatoňovic, kde byla porcelánka. Talíře si sám navrhoval a celý servis věnoval své sestře Heleně jako svatební dar. Dále je zde upomínkový předmět – vázička ze zdejších poutí z doby, kdy sem chodila na poutě Barunka Panklová, čili

Božena Němcová s babičkou. Vystaven je zde i prospekt léčebných lázní, které tady bývaly.

Chodba je věnována překladům knih, jsou zde fotografie z divadelních představení a filmů a cestopisy, které si autor doplnil vlastními kresbami.

Ve druhém poschodí muzea se nachází expozice obrazů Josefa Čapka.

Muzeum stojí na náměstí, kde bychom se mohli zastavili u sousoší bratří Čapků. Na druhé straně náměstí se nachází kaplička se studánkou, o které se traduje, že voda v ní je zázračná. Můžeme dětem říci, jak tato pověra vznikla (podrobně je popsána v kapitole 1.2).

Zpět se vydáme po polní cestě přes Velké Svatoňovice na kopec Kvíčala. Odtud je krásný výhled na Jestřebí hory. Můžeme se zde zastavit a povědět si něco o Jestřebích horách, zvaných Brendy. Mohli bychom si zde sednout a přečíst si jednu z Čapkových pohádek, ve které je motiv Jestřebích hor, např. **Druhou loupežnickou pohádku**. Z Kvíčaly je také nádherný rozhled na Krkonoše se Sněžkou, Studniční a Černou horu. Výlet zakončíme opět v Úpici.

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Nejvíce oceníme expozici týkající se rodného kraje a rodiny Čapkovy. Na těchto panelech si připomeneme místa, která se váží k pobytu Čapků v našem kraji. Popovídáme si o rodičích, prarodičích a sourozencích Karla Čapka, o jejich zaměstnání, zálibách atd. Jsou zde také vystaveny fotografie a školní vysvědčení.
- Další částí, která bude děti jistě velice zajímat, je panel týkající se díla pro děti. Můžeme si popovídat o tom, které knížky a pohádky znají, o čem jsou . . .
- Oba bratři velice rádi cestovali. Zmíníme se tedy o zemích, které navštívili. Část expozice je tomuto tématu věnována.
- V druhém patře muzea zhlédneme ilustrace Josefa Čapka. Tyto kresby děti velice dobře znají např. z čítanek.
- Děti nemusíme zatěžovat povídáním o Čapkových dramatech a díle pro dospělé.
- Tato práce je zaměřena na rodný kraj, tudíž nás nebudou příliš zajímat ani informace o pobytu v Praze, o Čapkově novinářské tvorbě atd.
- Oceníme a využijeme informace týkající se našeho kraje a tvorby pro děti.

Využití 2. metodické části ve vyučování

Prvouka

CÍL: povídání na základně uskutečněného výletu do Malých Svatoňovic, o našem blízkém okolí, čím je známé, které známé osobnosti v něm žily; objasnit pojmy: okres, město, obec

POMŮCKY: mapa České republiky, pracovní sešity

ÚVODNÍ ČÁST: rekapitulace uskutečněného výletu do Malých Svatoňovic, připomenutí osobností Karla a Josefa Čapkových formou otázek:

- Kde jsme byli na výletě?
- Jak se jmenuje muzeum, které jsme zde navštívili?
- Kam se přestěhovala rodina Čapkova po narození nejmladšího syna ?
- Víš, který je to dům?
- Kdo byl Karel Čapek?
- Kdo byl Josef Čapek?
- Jak se jmenovala jejich sestra?
- Čím byl jejich tatínek?
- Kam chodili chlapci do školy?
- Které pohádkové knížky napsal Karel Čapek?
- Znáš nějakou knihu do Josefa Čapka?
- Čí výstavu obrazů jsme zhlédli ve druhém poschodí muzea?
- Co jsme ještě v Malých Svatoňovicích viděli?
- Znáš pověst, která se traduje o studánce?"
- Víš, kudy jsme šli domů?
- Jak se jmenuje kopec, na kterém jsme se zastavili?
- Které hory jsme viděli?

HLAVNÍ ČÁST: Učitel stojí u mapy České republiky a ukazuje dětem území východní Čech, ve kterém žijeme. Česká republika je rozdělena do krajů, naše městečko se nachází v Královehradeckém kraji, kde krajským městem je Hradec Králové. Je zde několik bývalých okresů s jejich okresními městy např. Trutnov, Náchod, Pardubice. V každém kraji jsou města a obce. Města jsou zpravidla větší, obce menší. My žijeme v bývalém Trutnovském okrese, název nesl podle okresního města Trutnov. Sem patří například tato města: Úpice, Dvůr Králové nad Labem, Vrchlabí, Špindlerův Mlýn, Rtně v Podkrkonoší, Žaclěb, Pec pod Sněžkou atd. Z obcí jsou to například: Batňovice, Malé a Velké Svatoňovice, Radvanice, Jívka, Havlovice.

Do sešitů si poté děti zapíší blízká města a obce.

ZÁVĚREČNÁ ČÁST: krátké zhodnocení výletu, zopakování naučených pojmů

5.3 Procházka Úpicí za motivy z Tulácké pohádky (4. ročník)

ÚKOL: Úkolem této vycházky je přiblížit dětem místa z okolí, která se v této pohádce vyskytují. Jelikož se řada těchto míst změnila, chceme dětem ukázat, jak to tady tenkrát vypadalo a kde se co nacházelo. Místa, která na procházce neuvidíme, si ukážeme v publikacích nebo na obrázcích, které si učitel vezme s sebou.

PŘÍPRAVA: Před konanou vycházkou je nutné přečíst si **Pohádku tuláckou** z knihy „Devatero pohádek“. Učitel si vezme s sebou obrazový materiál – knihu od Jana Kábrty: „Krkonošova zahrada bratří Čapků“, od Jaroslava Vetešky: „Úpicko tenkrát a dnes“ a další obrázky míst, popřípadě knihu Karla Čapka: „Devatero pohádek“.

Dojednáme prohlídku v místní radnici.

HLAVNÍ ČÁST: Vydáme se na vycházku Úpicí po stopách **Tulácké pohádky**. Již při čtení pohádky jsme se dozvěděli takové názvy jako Podměstečko, Vlčkovi, Prouzovi, Maršov, Žernov, Svatoňovice, Sychrov, Krákorka, Zálesí, které si, pokud to bude jen trochu možné, cestou ukážeme.

Ze školy se vydáme po schodech dolů do centra. Ocitneme se na hlavní ulici Pod městem (dřívější Poříčská ulice), kterou projdeme až k domu, kde bydleli Čapkovi. Dnes je v domě umístěna pobočka Policie ČR. Před domem se zastavíme a povíme si něco o Čapkových, kdy se do Úpice přistěhovali, kdy tento kraj opustili, co dělala maminka a tatínek sourozenců Čapkových, kde trávili volné chvíle atd. Učitel se inspiruje knihou Jana Kábrty „Zahrada mládí bratří Čapků“ nebo knihou „Moji milí bratři“ od Heleny Čapkové.

Z **Tulácké pohádky** jsme se dozvěděli, že si tulák Král rozmyšlel, zda má jít k Vlčkům, nebo Prouzům. Dětem tyto dva původní domy ukážeme (v knize „Zahrada mládí bratří Čapků“ str. 66, 68) a budeme hádat, kde se nacházely (současný pohled na Podměstečko je daleko jiný). Podle místopisu se pekařství nacházelo vedle současné restaurace Republika (napravo) – dnešní Ovoce a zelenina. Kupecký krám Prouzů byl tam, co je dnes Obchodní dům Úpa.

Můžeme se dále zmínit o tom, že tam, kde je dnes autobusové nádraží, byla dříve veliká zahrada, která náležela k domu sourozenců Čapkových. Dále bude naše vycházka pokračovat vzhůru, směrem k úpickému hřbitovu, odkud je krásný výhled na část Úpice zvané Sychrov a na Krákorku. Ukážeme si je a řekneme si, jak tato místa souvisí s pohádkou (co si děti pamatují). Že směrem k Sychrovu a k Zálesí utíkal ten nezbedný

klobouk cizího pána a na Krákorce měly sněm vrány, které chtěly tuláka Krále za svého krále. Ale ten to čekání nevydržel a odešel směrem k Hronovu, k dědečkovi do mlýna. A ten cizí pán měl v tom klobouku jízdenku ze Svatoňovic, kde je nádraží. U Libňatova roste hodně hub a že byl ten tulák v dalekých městech, jako je Trutnov, Maršov, Hradec atd.

Vycházku zakončíme v místní radnici, kam chudáka Krále zavřeli do šatlavy a drželi ho tam rok a den. Sejdeme tedy od hřbitova směrem k náměstí, kde se nachází starobylá radnice. Paní průvodkyně nás zavede do míst, kde byla původně šatlava. To, že byl tulák zavřen v místní radnici, kde byla kdysi skutečně šatlava, je pouze domněnka. Můžeme tak soudit podle toho, že pokud Čapek do svých pohádek zakomponoval místa svého dětství, tak v té době v radnici šatlava opravdu byla.

Procházku touto prohlídkou zakončíme a vrátíme se zpět do školy.

Ve škole si s dětmi uděláme malý kvíz o ceny.

Kvízové otázky:

- Jak se tulák jmenoval?
- Jak se jmenoval strážník a soudce?
- Kam chtěl tulák jít?
- Jak se říkalo centru města?
- Co je dnes v bývalém domě kupce Prouzy?
- Co je dnes v bývalém domě pekaře Vlčka?
- Co všechno bylo v kufříku?
- Jak dlouho byl tulák v šatlavě?
- Kde cizinec nakonec klobouk chytil?
- Proč cizinec vůbec klobouk honil?
- Jak cizinec nazval tuláka?
- Co uměla vrána?
- Kde měly vrány sněm?
- Kam tulák odešel?
- Podle čeho se jmenuje les „Krákorka“?

Připravíme děti na další hodinu, kdy si získané informace opět připomeneme.

ZÁVĚR: Děti vypracují přehled míst, o kterých jsme si povídali. Připraví krátké povídání o naší vycházce, o tom co je nejvíce zaujalo a ozdobí své povídání nějakou ilustrací (viz příloha M).

METODICKÉ POZNÁMKY:

- před konanou vycházkou je nutné si přečíst Tuláckou pohádku, abychom si s dětmi připomněli jednotlivá místa
- velmi zajímavá bude i návštěva bývalého domu rodiny Čapkovy – dnešní pobočka Policie ČR (nutné je předem dojednat návštěvu)
- v domě děti provedeme místnostmi, které jsou dodnes zachovány – čekárna s ordinací a obývací pokoj (v těchto místnostech je možno zhlédnout původní knihovnu, stříbrník a pracovní stůl pana Antonína Čapka)
- v místní radnici se zaměříme na zachovalé místnosti bývalé šatlavy a požádáme paní průvodkyni, zda by nám mohla sdělit nějaké zajímavosti ohledně této budovy

5.4 Sborník míst z okolí vztahující se k čapkovským pohádkám

Vyrábíme sborník (4. ročník)

ÚKOL: Ze čtení pohádek jsme se dozvěděli, že řada míst, která jsou v pohádkách uvedena, se nachází v našem okolí. Úkolem bude sestavit obrázkový sborník k těmto místům, které doplníme kratičkým povídáním.

PŘÍPRAVA: Obrázky a informace budeme vyhledávat v knihách a jednu hodinu strávíme na internetu, kde se s dětmi pokusíme vyhledat další materiál.

Publikace, které budeme potřebovat:

- Kábrt, Jan: Zahrada mládí bratří Čapků (Hradec Králové 1985)
- Veteška, Jaroslav: Úpícko tenkrát a dnes (Praha 2004)
- Menec, Z., Buriánek, F.: Krajem bratří Čapků (Praha 1983)
- Opelík, Jiří: Karel Čapek ve fotografii (Praha 1991)
- Fetters, Aleš: Krajem devatera pohádek
- Čapek, Karel: Devatero pohádek

Internetové stránky města Úpice, Jestřebích hor, popř. další, týkající se zadanych míst.

HLAVNÍ ČÁST: Na hlavní část věnujeme minimálně 2 vyučovací hodiny, popřípadě i více. Jednu z hodin strávíme v počítačové učebně.

Děti budou pracovat ve skupinkách, nejlépe po třech, mohou pracovat i ve dvojicích. Každé skupině zadáme jedno téma, ke kterému se děti budou snažit nalézt nějaké informace a obrazový materiál. Doporučíme jim, že by bylo pěkné, kdyby dané téma obohatily vlastním obrázkem.

Témata:	Jestřebí hory
	Žernovský statek
	Hronovský mlýn
	Libňatov a Maršov
	Havlovice
	Úpice
	Krákorka
	Zálesí (Batňovice)
	Ratibořické údolí

Požadavky k jednotlivým tématům:

- stručný text a informace o daném místě, obrazová příloha a název pohádky, ve které se dané místo vyskytuje (víme, že jednotlivá místa, se objevovala ve více pohádkách, pro naše účely postačí název alespoň jedné z nich).

Dětem samozřejmě vypomůžeme s vyhledáváním informací i obrázků. Každá skupinka dostane čtvrtku, na kterou bude své téma ztvárňovat. Pokud shledáme, že děti mají s vyhledáváním potíže, můžeme tuto práci rozdělit do několika hodin. V rámci výtvarné výchovy můžeme vytvářet obrazovou přílohu a hodinu českého jazyka nebo čtení můžeme věnovat textu a vyhledáváním informací.

ZÁVĚR: Sborníček dětem sešijeme a vystavíme ve třídě na nástěнку. Pokud se někdy v budoucnu setkáme s nějakou částí Čapkových pohádek, můžeme si ukázat příslušné obrázky k danému úryvku.

(ukázky ze sborníčku v příloze N)

6. ZÁVĚR

Čtení Čapkových knih, zejména pohádek, bylo pro děti velice přínosné, nejenom z hlediska jazykového, ale také z hlediska regionálního místopisu. Jelikož autor používá bohatou slovní zásobu, spoustu synonym, která mnohdy znějí až legračně, jsou tyto příběhy mezi dětmi velmi oblíbené. Malým čtenářům jsou srozumitelné, neboť se pohádkové postavy objevují v běžném lidském světě, který je jim blízký. Dočtou se zde o mnoha místech z okolí, která již znají.

Sama jsem byla překvapena, co všechno se také dočteme o lidech z našeho kraje. Velkým přínosem jsou informace z historie Úpice, např. jak kdysi vypadalo Podměstečko, kde byl jaký dům a krámk, jací lidé tu žili, jaká řemesla se provozovala, co všechno zde sourozenci prožili a mnoho dalších věcí. Velmi působivý je fakt, že spousta budov je stále zachována, i když už v jiné podobě. Zajímavé bylo také zjištění, že mnohé postavy z Čapkových knih jsou inspirovány skutečnými lidmi z okolí, se kterými se v dětství setkávali. Jedním z příkladů může být postava Kláry Mílové v povídce **Modrá chryzantéma**, nebo strážník Boura z **Tulácké pohádky**.

Procházky a návštěva radnice, které jsme s dětmi absolvovali, byly také velmi pěkné, neboť jsme se ocitli v prostředí, které Čapek v jeho knihách popisuje.

Projektové vyučování patří do moderního způsobu výuky, která umožňuje mezipředmětové prolínání tématu. Je to velmi hodnotná a oblíbená forma moderního učení. Děti hlavně oceňují možnost samostatného rozhodování, ale na druhé straně také práci ve skupině či ve dvojici.

Děti velice bavila práce na sborníčku (viz. kapitola 5.4), neboť zde mohly samostatně rozhodovat o tom, jaké informace nebo obrázky do svého tématu zařadí. Výuka byla také zpestřena prací na počítači – vyhledáváním na internetu.

Z přehledu čítanek, se dozvíme, že většina z nich obsahuje minimálně jeden úryvek z dílny bratří Čapků. Obsah textů může být využit mnoha způsoby. Můžeme s texty pracovat v hodinách českého jazyka, matematiky nebo výtvarné výchovy – náměty jsou uvedeny v metodické části.

V neposlední řadě přispívá dílo sourozenců k tomu, abychom nezapomínali, že osobnost, rodná místa a vlast jsou v našem životě velice důležité. Podstatné je v životě také vědět, kam vlastně patříme, a kým jsme.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Lokvenc, Theodor a kol.: Malé Svatoňovice 1997. Malé Svatoňovice, Obecní úřad 1997
- Kašpar, Josef: Zahrada mládí Karla Čapka. Úpice 1946
- Metelka, Jaroslav: Úpice (vlastivědný průvodce). Úpice, Městský úřad 1962
- Opelik, Jiří: Karel Čapek ve fotografii. Praha, Středočeské nakladatelství a knihkupectví 1991
- Čapek, Karel: Obrázky z domova. Praha, Československý spisovatel 1953
- Čapek, Karel: Poznámky o tvorbě. Praha, Československý spisovatel 1960
- Kábrt, Jan: Krakonošova zahrada bratrů Čapků. Hradec Králové, Kruh 1985
- Čapková, Helena: Moji milí bratři. Praha, Československý spisovatel 1986
- Fetters, Aleš: Krajem devatera pohádek. Vydal DK ROH Trutnov
- Čapek, Karel: První parta. Praha, Československý spisovatel 1954
- Šulcová, Marie: Čapci. Praha, Melantrich 1985
- Čapek, Karel: Cesty Evropou – Anglické listy. Praha, Mladá Fronta 1955
- Čapek, Karel: Obyčejný život. Praha, František Borový 1935
- Čapek, Karel: Povídky z jedné kapsy. Praha, Unholy cathedral 1999
- Čapek, Josef: O sobě. Praha, Československý spisovatel 1958
- Vlašín, Štěpán a kol.: Kniha o Čapkovi. Praha, Československý spisovatel 1988
- Čapek, Karel: Devatero pohádek. Praha, Albatros 1986
- Čapek, Karel: O umění a kultuře. Praha, Československý spisovatel 1986

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

A) Lázeňský dům v Malých Svatoňovicích, dnešní Muzeum bratří Čapků

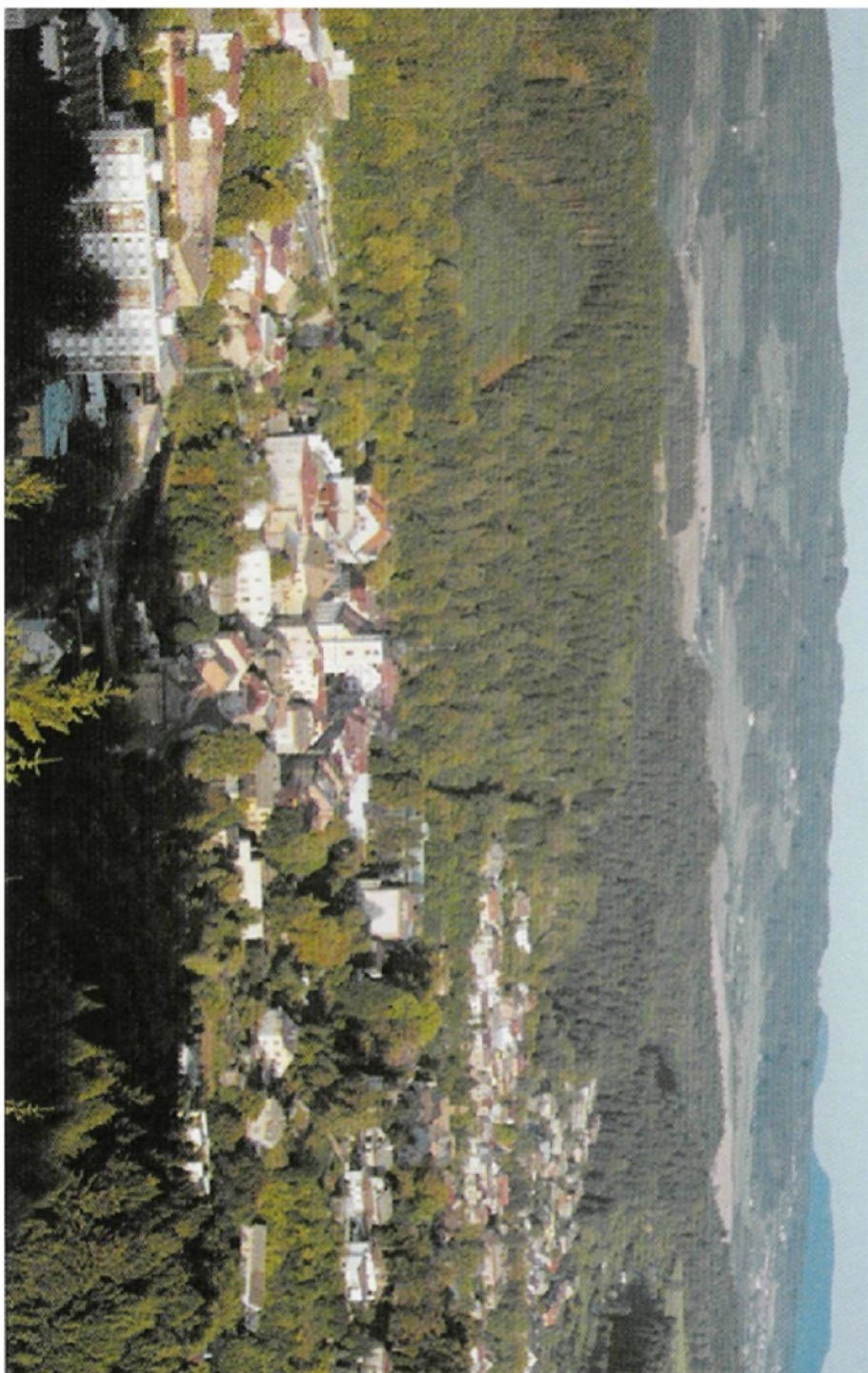

Historický pohled

Současnost

B) Pohled na Úpici

C) Hronovský mlýn „Papírna“ – rok 1889

D) Usedlost č. 63 v Žernově, odkud pocházel MUDr. Antonín Čapek

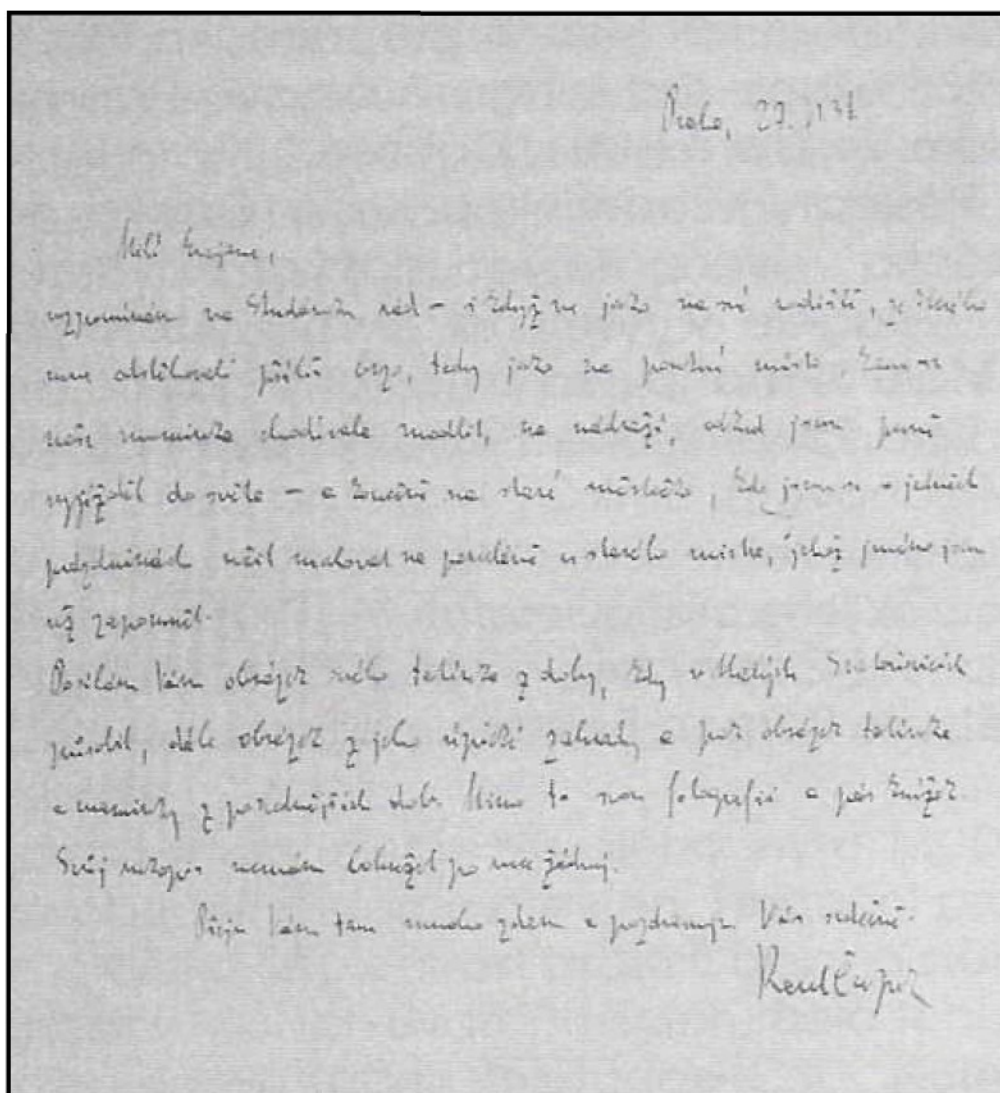

Dnešní podoba

E) Sedm pramenů „zázračné“ studánky – Malé Svatoňovice

F) Dopis rodákům 27. června 1936

Milí krajané,
vzpomínám na Studánku rád – i když ne jako na své rodiště, ze kterého
mne odstěhovali příliš brzo, tedy jako na poutní místo, kam se
naše maminka chodívala modlit, na nádraží, odkud jsem prvně
vyjížděl do světa – a konečně na staré městečko, kde jsem se o jedněch
prázdninách učil malovat na porceláně u starého mistra, jehož jméno jsem
už zapomněl.
Posílám Vám obrázek svého tatínka z doby, kdy v Malých Svatoňovicích
působil, dále obrázek z jeho úpické zahrady a pak obrázek tatínka a mamin-
ky z pozdějších dob. Mimo to mou fotografii a pár knížek.
Svůj rukopis nemám bohužel po ruce žádný.
Přeju Vám tam mnoho zdaru a pozdravuju Vás srdečně.
Karel Čapek.

G) Dům rodiny Čapkových v Úpici – dům prodávají a stěhují se v roce 1907

Čapkův dům čp. 265 v Poříčské ulici – počátek 30. let 20.století

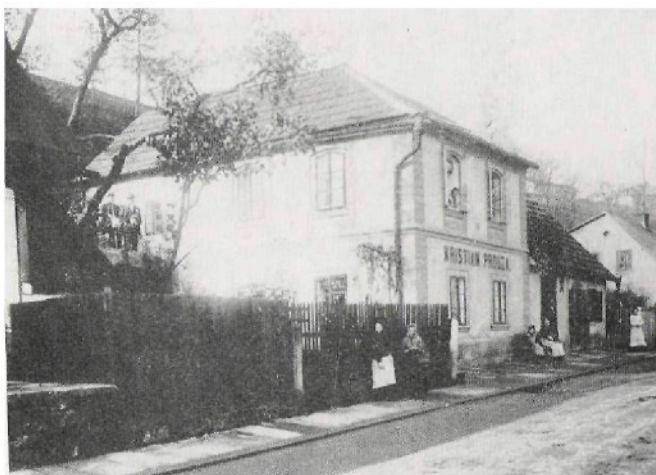

Současnost

H) Domek ševce A. Elsnera a kupecký krámk K. Prouzy

Domek ševce Antonína Elsnera

Obchod Kristiána Prouzy

I) Žebračka Klára Mílová a budova městského chudobince

Klára Mílová

Chudobinec

J) Oltář s obrazem Jakuba Většího od Petra Brandla v úpickém kostele

K) Zálesí – dnešní část obce Batňovice a sluj loupežníka Lotranda

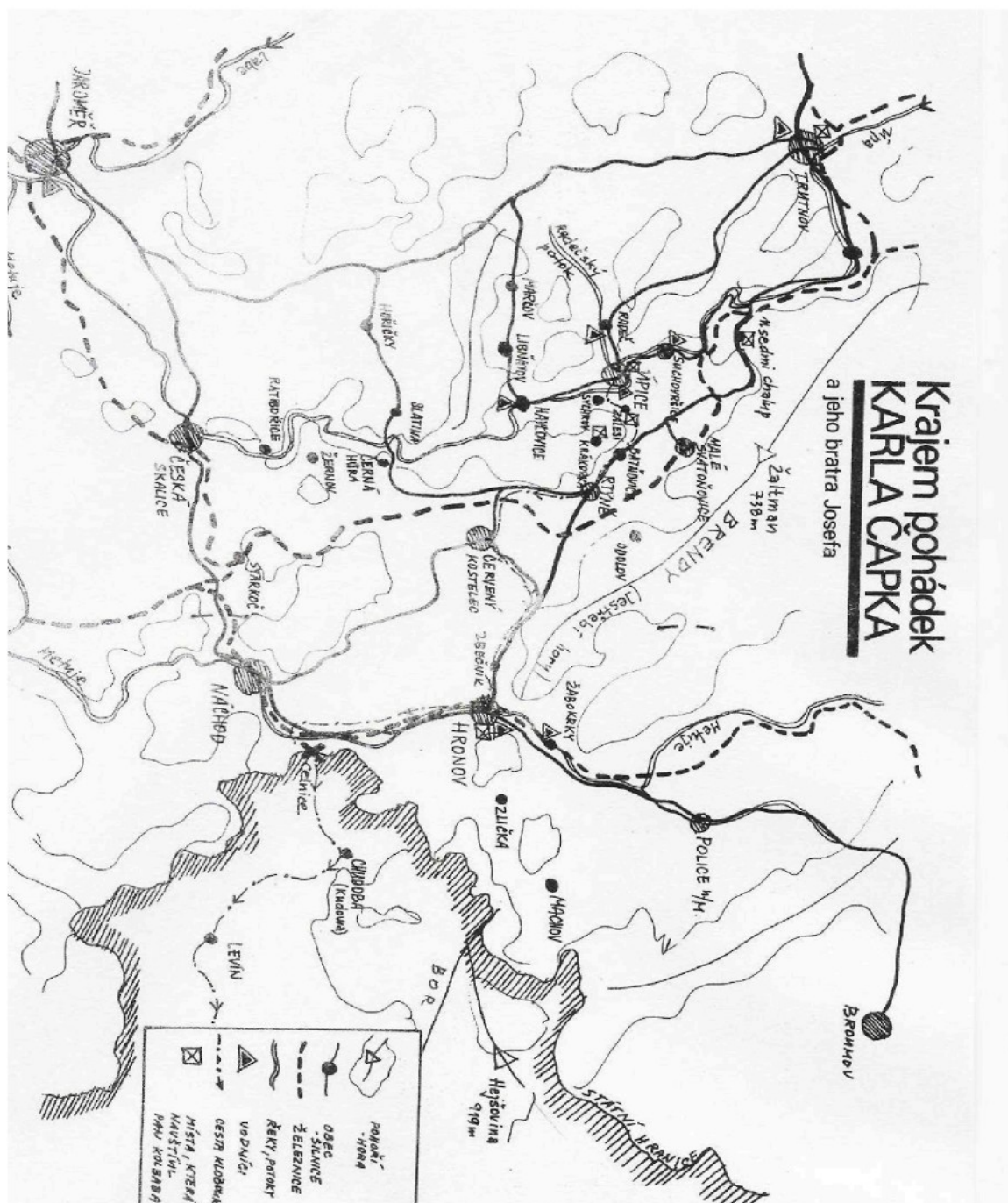

Zálesí - Batňovice

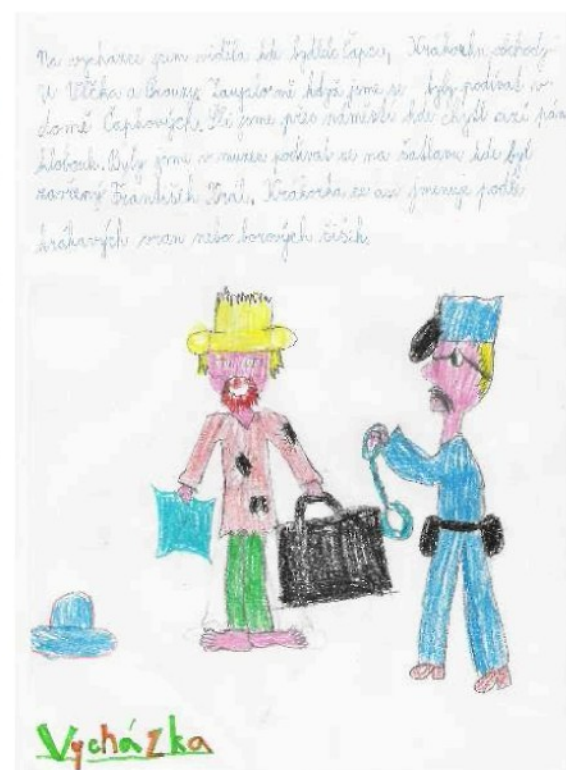
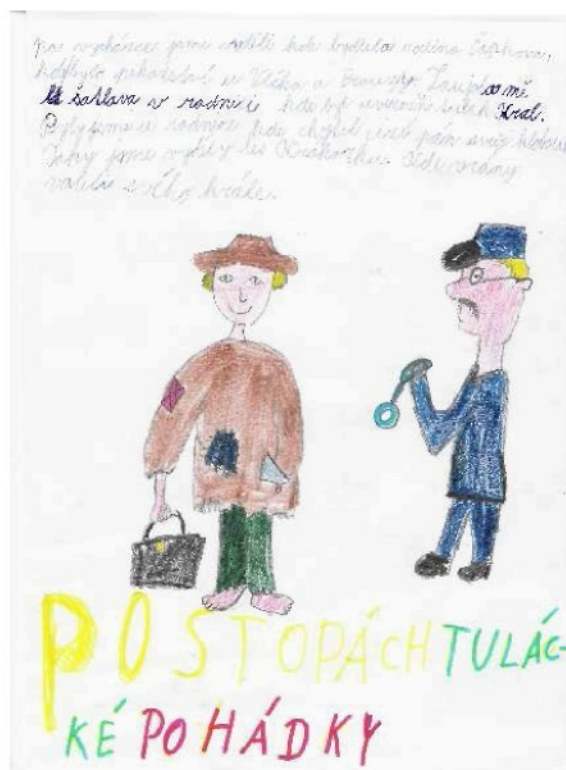
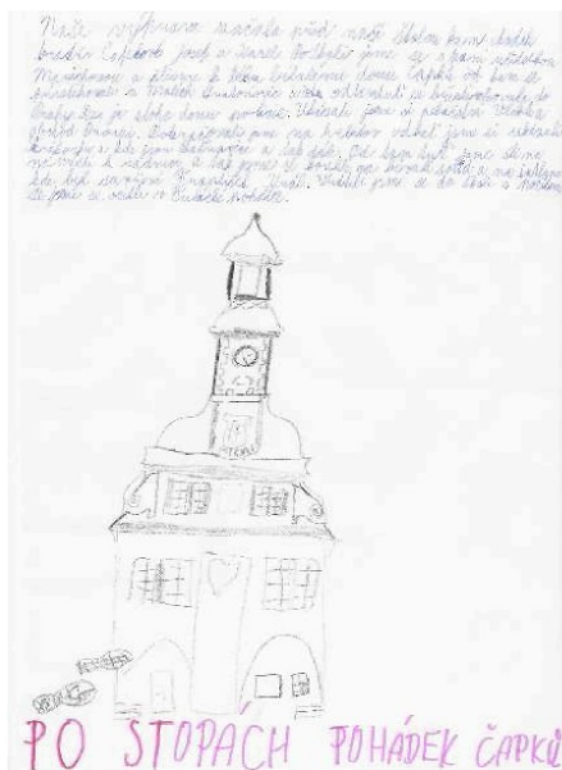

Sluj loupežníka Lotranda

L) Mapa Devatera pohádek

M) Práce dětí – procházka s Tuláckou pohádkou

N) Ukázky ze sborníčku ke knize „Devatero pohádek“

